

'Ik ben
verschrikkelijk
kwaad, en
terecht!'

THEMA: BOOSHEID

Onder
Weg

Inspiratie
voor
reisgenoten

06 OPINIE

Durf boos te zijn

Drie van de vier basismoties – blijdschap, verdriet en angst – zijn goed vertegenwoordigd in onze kerkdiensten. Maar waar is de boosheid? Als we woede geen plek geven in de kerk, doen we God en onszelf tekort, schrijft Bram Beute.

10 INTERVIEWS

'God geeft boosheid als een kracht'

Hoe ga je persoonlijk, in je gezin en in de gemeente om met boosheid? In korte gesprekken delen Praktijkcentrumbestuurder Henk Geertsema, Goed Boos-oprichter Gerard van der Schee en kinder- en jeugdpsycholoog Linda Klein hun ervaringen en expertise op dit gebied.

20 EYEOPENER

Blij of niet blij – *that's the question*

Jezus vergelijkt het koninkrijk der hemelen met een koning die een bruiloftsfeest organiseert voor zijn zoon (Matteüs 22). Wat opvalt: de bruid wordt niet genoemd en een feestganger wordt de zaal uitgestuurd omdat hij niet de juiste kleren aan heeft. Wat wil Jezus met dit verhaal duidelijk maken?

28 JEUGDWERK

We hebben je hart nodig

Jongeren hebben gemeenteleden nodig die zich geïnspireerd weten en vol zijn van Gods liefde en nabijheid. Die Hem willen zoeken en zich door zijn Geest laten vinden en vullen. Die relaties met jongeren aan willen gaan en hen laten ervaren wat het betekent om onderdeel te zijn van een geloofsgemeenschap.

24 ONTMOETING

'Muziek is de taal van mijn geloof'

Als jonge muzikant kwam Johan Bakker vaker in de kroeg dan in de kerk. Inmiddels is het andersom en speelt hij in zijn gemeente in het combo. Een gesprek over muziek, boeken en de vraag waar God in het lijden is. 'In café 't Hijgend Hert zongen we als toegift Psalm 42.'

30 OPINIE

In de stad heeft de kerk toekomst

Wereldwijd groeien de steden en krimpt het platteland. Hoe reageer je als kerk op deze verandering? Omgaan met verandering is niet altijd eenvoudig. Urban strateeg David van Keulen benoemt enkele trends waardoor we meer kunnen begrijpen van de toekomst van de kerk in de stad.

14 INTERVIEW

Van onderbuikgevoel naar drijfveer

Theoloog, dominee en auteur Rikko Voorberg (1980) heeft wat met boosheid, zoals in 2016 bleek uit zijn boek *De dominee leert vloeken*. Juist uit hun boosheid kunnen christenen een grote drive halen, vindt hij. 'Woede moeten we leren koesteren.'

EN VERDER:

- 4 **Praktijklokaal**
- 8 **Redactioneel** Leendert de Jong
- 17 **Nieuws**
- 17 **Colofon**
- 18 **Stimulans**
- 19 **Column** Roel Venderbos
- 27 **Column** Dicky Nieuwenhuis

Stockbeelden: Kurhan/Dreamstime (pagina 1); Pearl/Lightstock (pagina 5 boven); Jan van Galen/Wikimedia (pagina 5); Jilbert Ebrahimi/Unsplash (pagina 6-7); Jordy Meow/Unsplash (pagina 9); Halfpoint/iStock (pagina 20); jwphoto/Lightstock (pagina 29).

>> *Introductie*

Zoete koek

Mijn dochter komt zojuist mokkend uit school. 'Iedereen mag een koek met chocolade, maar ik niet!' Nu snap ik wel waar die frustratie vandaan komt: de basisschool van mijn jongste dochter wil een steentje bijdragen aan de strijd tegen overgewicht en daarom mag het tussendoortje alleen nog gezond zijn. Fruit, tomaat, misschien een blokje kaas, maar geen koek. Niet leuk, maar als nieuwe regel in deze tijd wel begrijpelijk. Maar dan moet die regel natuurlijk wel voor iedereen gelden!

Het zal toch niet waar wezen? Is de regel, die in september werd ingevoerd, nu al zodanig uitgehold dat alleen mijn dochter nog braaf met een verantwoord tussendoortje in de klas zit, terwijl de rest van de kinderen een trommeltje vol december-snoep leeeget? En dat terwijl het postuur van mijn dochter juist wel wat extra vulling kan gebruiken. Regels invoeren en niet handhaven, ik kan me daar zo boos over maken!

>> Maar dat zijn tieners
zonder een grammetje vet <<

Voor ik me laat gaan, vraag ik toch even door. Is die regel misschien alweer ingetrokken? En wie is 'iedereen'? Gaat het niet gewoon om iemand die stiekem wat meegesmokkeld heeft in een jaszak? Nee, de regel was niet veranderd. En 'iedereen', dat bleken haar broers en zussen hier thuis...

Oei, ja, daar zit wat in. Maar dat zijn tieners zonder een grammetje vet, waar geen kok tegen kan koken. Ze zijn in de groei en fietsen dagelijks een uur en langer door het gure herfstweer naar de middelbare school. Een school waar zo'n regel niet is ingevoerd en waar in de pauze candybars en warme snacks als zoete broodjes over de toonbank gaan.

Ik heb mijn mokkende dochter maar opnieuw uitgelegd waar het verschil vandaan komt. Andere regels op een andere school, en een ander lijf met andere behoeftes. En vooruit, met het oog op haar postuur heb ik er ook maar wat lekkers bij gedaan. Gelukkig slikte ze het als zoete koek.

Karel Smouter,
redacteur *OnderWeg*

Preek door de week

Waar ging de preek van afgelopen zondag ook alweer over? 'Zondagmiddag kan ik misschien de grote lijn nog reproduceren, maar maandagmiddag kom ik vaak niet verder meer dan het thema', valt op de website van de Wilhelminakerk (NGK) in Haarlem te lezen. En dan mis je vooral de praktische toepassing, die je tijdens of direct na de preek nog wel voor ogen staat, maar die later vervliegt.

Natuurlijk kun je in veel gevallen de hele kerkdienst wel terugluisteren via internet, maar het kan ook sneller. In de Haarlemse Wilhelminakerk is na afloop van de dienst een korte reminder beschikbaar, bedoeld om de kernboodschap van de preek vast te houden. En ook – zo is de hoop – om in de waan van alledag met de leerpunten uit de preek praktisch aan de slag te kunnen. De eigen predikant, ds. Jan Mudde, doet er uiteraard aan mee, maar ook gastpredikan-

ten werken mee. Gemeenteleden en andere kerkgangers kunnen deze korte preeksamenvattingen via de mail ontvangen, maar ook op de eigen website zijn ze terug te vinden onder de kop 'Preek door de week'.

Ook de Ankergemeente (CGK/NGK) in Nieuwegein werkt met dergelijke preeksamenvattingen, onder de naam 'Keek op de preek'. Er worden hier ook gesprekspunten bij geleverd.

De NGK Almere gaat nog verder: die publiceert regelmatig een uitgebreide samenvatting van de preek voorafgaand aan de betreffende dienst.

Webtips

- www.wilhelminakerk.nl/activiteiten/preekdoordeweek
- www.ankergemeente.nl/keek_op_de_preek.php

Multicultureel Winsum

Multiculturele maaltijden, is dat niet meer iets voor de Randstadkerken? Nee, vinden ze in Winsum, op het Groningse platteland. GKv De Poort zet haar deuren ervoor open: regelmatig komen er mensen uit allerlei cul-

turen samen in het kerkgebouw om te eten van een multicultureel buffet, waarvoor alle deelnemers zelf een gerecht meenemen.

Alles is welkom, zolang er maar geen varkensvlees of gelatine in zit.

De maaltijden zijn een onderdeel van het

Webtip

www.cominghomewinsum.nl

Voor het multiculturele buffet nemen alle deelnemers zelf een gerecht mee. (beeld Coming Home)

werk van Coming Home. Deze stichting is opgericht in de tijd dat Winsum nog een asielzoekerscentrum had. Het azc is al jaren geleden verdwenen, maar er worden nu mensen met een verblijfsvergunning opgevangen. De mensen van Coming Home helpen hen om in hun nieuwe omgeving een netwerk op te bouwen. Ook krijgen ze een welkomstgeschenk: een warm dekbed. De maaltijden zijn slechts één van de activiteiten: daarnaast zijn er ook avonden met geloofsgesprekken en kerkdiensten voor Arabischtaligen.

Hattem op huisbezoek

De pastorale zorg in de gemeente wordt tegenwoordig op veel manieren vormgegeven. Veel gemeenten zoeken daarin nieuwe wegen: pastoraat via de kringen of met medewerking van een groep pastorale bezoekers. De Gasthuiskerk (GKv) in Hattem ziet op het punt van het pastoraat ook in 2018 nog nadrukkelijk een taak voor de ouderlingen. Ds. Jelle Drijfhout: 'Op de kerkenraad hebben we tegen elkaar gezegd hoe bijzonder het is dat je als mens, ongeacht je leeftijd of je ervaring, maar gewoon omdat je ouderling bent, zomaar bij mensen welkom bent. Het is vooral bijzonder omdat God op deze manier heel persoonlijk naar ons toekomt.' Het pastorale ouderlingenwerk wordt op de kerkenraad grondig voorbereid, in de hoop dat het er anders aan toegaat dan in de collectieve herinnering vastligt: 'Laten we er alles aan doen om de formele jas van het huisbezoek

uit te trekken en er gewoon een mooi geloofsgesprek van te maken.' Dat gesprek gaat over de omgang met God: zie je jezelf in Christus als zijn kind, en groei je ook in de omgang met Hem? Daarnaast komt ook de eigen plek in de gemeente van Christus en in de wereld aan de orde.

Wat ze in Hattem opmerken over de voorbereiding van het huisbezoek, geldt voor elk bezoek vanuit de kerk, of dat nu door ambtsdragers gebeurt of door gemeenteleden die pastoraal werk doen:

- Dank God voor de mogelijkheid om een spreekbuis van Hem te mogen zijn.
- Dank voor de broeder of zuster of het gezin waar je naartoe mag gaan.
- Bid voor openheid om samen naar Gods Woord te luisteren.
- Bid om bewaard te worden voor uitglijders waarbij het ambtelijk spreken zijn kracht verliest.

'Laten we er alles aan doen om de formele jas van het huisbezoek uit te trekken en er gewoon een mooi geloofsgesprek van te maken.'

In Hattem wordt ook aan het vervolg gedacht. Op de kerkenraad volgt een summier rapportage. Met de bezochte mensen worden afspraken gemaakt over wat wel en wat niet gerapporteerd wordt.

En verder

- De NGK en de GKv in Oegstgeest organiseren elk jaar samen een kerstvossenjacht voor kinderen van 4 tot 12 jaar. Dit jaar zal deze plaatsvinden op 15 december: 'Je gaat in een kleine groep samen met je ouder(s)/verzorger(s) op zoek naar een aantal zogenaamde vossen die allemaal te maken hebben met kerst. Als je een vos vindt, mag je een leuke selfie maken met de vos.' De activiteit is uitdrukkelijk ook bedoeld voor niet-kerkelijke vriendjes en vriendinnetjes.
- Kies je voor de hemel of ga je liever wandelen? Leden van de

NGK Nijmegen stonden voor deze keus op zondag 11 november. Toen was de Maranathakerk waar ze gewoonlijk bijeenkomen een keer niet beschikbaar en kregen de gemeenteleden in plaats van de kerkdienst een scala aan mogelijkheden gepresenteerd. Daaronder ook het brouwerscafé De Hemel, ooit kerkelijk begonnen als een pelgrimshuis: een plek voor een goed gesprek, al dan niet geholpen door een Helse Engel of een Nieuw Licht (enkele van de verkrijgbare speciaalbieren). De tieners werden uitgedaagd om in de wijken rond te kijken en te bedenken: wat kunnen we doen voor Nijmegen?

- Grote delen van Nederland kennen al heel lang een mooi alternatief voor Halloween: Sint Maarten. In de NGK Maassluis werd het nog anders opgepakt: zij verwezen naar de lichtjesavond voor kinderen en ouders in De Doorsluis, een kringloopwinkel waar het niet alleen gaat over recyclen, maar ook over het delen van de liefde van Christus.
- De NGK Loosdrecht maakte in het kader van hun jaarthema een Facebookpagina met de titel 'Jezus op 't Water'. De naam is een verwijzing naar de locatie van de kerk bij het water van de Loosdrechtse Plassen.

Durf boos te zijn

Drie van de vier basisemoties – blijdschap, verdriet en angst – zijn goed vertegenwoordigd in onze kerkdiensten. Maar waar is de boosheid? Als we woede geen plek geven in de kerk, doen we God en onszelf tekort, schrijft Bram Beute.

tekst **Bram Beute**

Ik durf niet zo goed boos te zijn. Niet omdat ik bang ben voor mijn eigen woede, maar vooral om wat anderen van mij zullen vinden. Vrijwel de enige plek waar ik boos word, is thuis. Daar laat ik me soms gaan. Ik ben er niet trots op. Tegelijk is het goed dat er een plek is waar ik boos kan worden. En waar mijn vrouw en kinderen boos kunnen worden. Ik hoop dat ons gezin een veilige plek is, waar we ons niet beter hoeven voor te doen dan we zijn.

Dat roept gelijk de vraag op: hoe zit het dan in Gods gezin, de kerk? Daar wordt boosheid maar weinig geuit, ondanks dat er steeds meer aandacht is voor emoties. We lachen en huilen in de diensten, we

delen onze zorgen en leggen ze in gebed voor God neer. Maar boosheid blijft vaak onzichtbaar. Misschien nog wel meer dan in de samenleving. Want zou een goede christen niet vooral goedaardig, vriendelijk, vergevingsgezind en blij met de verlossing moeten zijn? De keren dat ik in de kerk meemaakte dat iemand boos werd, hing de veroordeling van anderen in de lucht.

Zon

De negativiteit over boosheid is te begrijpen. Boosheid kan beangstigen en vernielen. In de Bijbel vind je veel waarschuwingen tegen boosheid. Al aan het begin waarschuwt God Kain voordat

hij Abel vermoordt: 'Waarom ben je zo kwaad, waarom kijk je zo donker? (...) Jij moet sterker zijn dan zij [de zonde]' (Genesis 4:6-7).

Ook verderop in de Bijbel speelt de woede van mensen een gevaarlijke rol. Mozes doet in zijn woede en frustratie niet wat God van hem vraagt en verliest de toegang tot het beloofde land (Numeri 20:1-13). Koning Saul wordt gekweld door een boze geest, die hem woedend maakt en waardoor hij David probeert te vermoorden (1 Samuël 18:10-11). En zo zijn er meer voorbeelden.

Ook in het Nieuwe Testament klinkt de waarschuwing tegen de gevaarlijke kanten van boosheid, evenals de oproep tot

Boosheid kan beangstigen en vernielen. Maar dat is maar één kant van het verhaal.

zelfbeheersing. 'Als u boos wordt, zondig dan niet: laat de zon niet ondergaan over uw boosheid, geef de duivel geen kans' (Efeziërs 4:26-27). 'Ieder mens moet zich haasten om te luisteren, maar traag zijn om te spreken, traag ook in het kwaad worden' (Jakobus 1:19).

Toch is dat maar één kant van het verhaal. Want als het in de NBV over woede gaat, betreft het heel vaak teksten waar

God zélf in woede ontsteekt. Ook kun je heel wat keren lezen dat Jezus zijn ergernis en boosheid uit.

In navolging van God en Jezus tonen ook mensen hun woede. Denk bijvoorbeeld aan de profeten of aan Paulus in zijn brief aan de Galaten: 'Galaten, u hebt uw verstand verloren!' En: 'Ze moesten zich laten castreren, die onruststokers!' (Galaten 3:1; 5:12).

>> 'Ze moesten zich laten castreren, die onruststokers!' <<

Omgebracht

Al de Bijbelteksten waarin woede eerder positief dan negatief is, zijn niet in één artikel te bespreken. Ik wil me beperken tot de vraag hoe woede een plek kan krijgen in de ontmoeting met God in de kerkdienst, en dan vooral door de psalmen.

Sinds ongeveer de derde eeuw werden de psalmen in hun geheel in de kerk geciteerd en gezongen. In de Reformatie ging dit gebruik verloren. Hoewel het Calvijns bedoeling was dat de nieuwe berijmde psalmen in hun geheel gezongen zouden worden, werden in de praktijk vaak enkel bepaalde verzen van geliefde psalmen uitgekozen. Zo gaat het vaak nog steeds.

Het eerste (berijmde) vers van Psalm 139 is erg bekend: 'Heer, die mij ziet zoals ik ben...' (Liedboek) of 'Heer, U doorgrondt mij van omhoog' (Gereformeerd Kerkboek). Bijna geheel onbekend is: 'O God, verwerp het boos geslacht', of: 'Wanneer, o God, wordt door uw macht de goddeloze omgebracht?' Dat terwijl het een vers uit dezelfde psalm is.

Woede in de kerk is ongemakkelijk en ingewikkeld. Het is fijner om te horen dat God van ons houdt dan dat Hij woedend is over onze zonden. We geloven bovendien dat God de wereld met zich verzoend heeft. Past het dan nog wel om over zijn toorn te spreken? Verder zijn we ons ervan bewust dat niet-gelovigen naar onze godsdienst kijken. De islam wordt verdacht van onverdraagzaamheid en haatzaaien. Moet het christelijke geloof zich niet daarvan onderscheiden als een godsdienst van liefde? Sluiten we door te spreken over Gods woede niet mensen uit? Het zijn terechte vragen. Toch doen we God en onszelf tekort als we woede geen plek geven in de kerk.

Haten

Aandacht geven aan Gods woede maakt duidelijk dat Gods liefde en zorg niet vanzelfsprekend zijn. Psalm 78 is een lang lied over Gods woede tegen het ongelooft

>>

'Bedenk dat we maar mensen zijn'

Het ligt hier steeds binnen handbereik, een gedicht uit een bundel over het Te Deum: 'Heer, ontferm U over ons'. Het gaat over de breekbaarheid van het menselijke leven: 'gevoelig voor eenzaamheid, te breken door verdriet'. In de slotzinnen staat deze vraag aan God: 'Heer, als wij vragen: waarom zo?, als ons hart roept (...) zie ons dan aan, bedenk dat we maar mensen zijn.'

Aan dat laatste zinnetje moest ik denken na een recente studiebijeenkomst over homoseksualiteit en de kerk. In veel opzichten was het een bijzondere bijeenkomst: hoge opkomst, goede organisatie en een sfeer van verlangen om naar elkaar te luisteren, van verbondenheid, van ruimte voor homoseksuele broers en zussen. Zo iets is mooi. Toch kwam dat zinnetje bovendien.

Waarom? Ik denk omdat ik bij die studiebijeenkomst ook onmacht proefde, bij mijzelf en breder. Onmacht, vanwege zo veel verschillende exegeses van Bijbelteksten over homoseksualiteit. Onmacht, omdat zo veel betrokken christenen elk hun eigen keuze maken en we elkaar daarin de ruimte willen geven. Natuurlijk is dit laatste winst. Maar ergens lijkt dit zomaar op de typisch liberale ethiek: wat iemand vindt en doet is privé, toch?

Onmacht mag gedeeld worden. Maar het kan ook verlammen. Daarom zocht ik houvast, alleen al om weg te blijven van die liberale ethiek. Met lijnen die, mede op basis van de studiebijeenkomst, mijns inziens helder en raak zijn. Ik noem er vier. (a) Voor ons allen, homo of hetero, zijn in heel ons leven déze vragen van wezensbelang: wie mag ik zijn in Christus en hoe sta ik tegenover God? (b) De Bijbel reserveert het huwelijk voor de relatie tussen een man en een vrouw. (c) Diverse Bijbelteksten die zich tegen de homoseksuele omgang uitspreken, zijn niet of niet zonder meer toepasbaar op homo's die in liefde en trouw samenleven; over het indringende Bijbelhoofdstuk Romeinen 1 bestaat op dit punt nog onduidelijkheid. (d) Spreek in open en betrokken pastoraal contact door met broers en zussen die voor zo'n relatie gekozen hebben.

Is dit 'm? Nou, ook hiervoor geldt de bede: 'Bedenk dat we maar mensen zijn.' Gelukkig weet God wie en hoe wij zijn. Daarom gaf Hij zijn Zoon. En zijn Geest. Heer, ontferm U over ons.

Leendert de Jong, hoofdredacteur *OnderWeg*

en de onverschilligheid van zijn volk. Dat God ons liefheeft, is uiteindelijk alleen te danken aan de keuze die Hij voor ons heeft gemaakt en niet aan onszelf. 'Zijn keuze viel op David, zijn dienaar' (Psalm 78:70).

Zingen en spreken over Gods woede kan ook opkomen uit de ervaring van het leven. Ik kan niet tegen het leven op. Het is alsof God me alles bij de handen afbreekt. In de woorden van Psalm 90:7: 'Wij komen om door uw toorn, door uw woede bezwijken wij.'

Maar in zijn woede staat God niet alleen tegenover ons. We vinden in Hem ook een bondgenoot. Ik neem Psalm 139 nog eens als voorbeeld. Dat is een geliefde psalm voor doopdiensten en begrafenissen. Het gaat over God die je al vanaf de moederschoot kent en doorgrondt. Maar wat moet je dan met woorden als: 'God, breng de zondaars om, - weg uit mijn ogen, jullie die bloed vergieten (...) Zou ik niet haten wie U haten, HEER' (Psalm 139:19-21)? Je zou ze tijdens de doopdienst of begrafenis liever weglaten.

Toch ben ik deze woorden steeds meer gaan waarderen. Ze zijn eerlijk. Psalm 139 laat je niet wegdromen op een roze wolk van geborgenheid, maar weet van een leven in gebrokenheid. Ik weet nog hoe ik de infectie en het virus haatte die mijn kinderen als baby in het ziekenhuis deden belanden. En nog steeds kan ik opschrikken bij gruwelijke berichten over wat mensen kinderen aandoen. Ik moet er niet aan denken dat ze mijn kinderen ooit... 'God, breng de zondaars om, weg uit mijn ogen, jullie die bloed vergieten.' Psalm 139 is een passende psalm aan het begin van een mensenleven, inclusief die woede tegen alles wat mensenlevens sloopt.

Bij een begrafenis is het niet anders. Zouden we de kanker niet haten die onze geliefde gesloopt heeft? Tegelijk leeft er soms ook boosheid of pijn om wat de overledene anderen heeft aangedaan. Het was niet alleen maar mooi en goed. Ook dan kan de woede uit Psalm 139 passend zijn. Denk aan ouders die vroom over God spraken, maar ondertussen heel ander gedrag lieten zien en het leven van hun kinderen misvormden. Psalm 139 helpt om ook die dingen te zeggen.

Verstopt

Als je de psalmen op deze manier leest, moet

Psalm 139 vertolkt de woede tegen alles wat mensenlevens sloopt. Zouden we het onrecht niet haten?

je de woorden 'vertalen'. Vijanden zijn soms concrete mensen, soms machten als ziekte en geweld. Belangrijk daarbij is dat we Gods woede over het kwaad alleen onder ogen komen in het geloof in Jezus Christus. In Hem heeft God de wereld met zich verzoend. Zijn woede over het kwaad is niet minder geworden. God haat nog steeds hartstochtelijk alles wat zijn liefde kapotmaakt. Tegelijk is de zonde weggedaan in Jezus Christus. In Hem beginnen we opnieuw. De woorden uit de psalmen die om straf over onze zonden of om wraak op onze

>> We worden gezuiverd van schijnheiligheid, want de psalmen brengen al onze emoties aan het licht <<

vijanden bidden, krijgen zo een diepere betekenis. Je kunt oprecht bidden dat God de zondaars ombrengt en een eind maakt aan al hun kwaad. Tegelijk word je ook geroepen om te bidden voor je vijanden. Het diepste gebed is dat hun oude leven sterft, maar dat ze nieuw leven ontvangen in Christus.

Dat laatste gebed is heel moeilijk. Maar misschien maken we het wel extra moeilijk als we denken dat we het eerste gebed (God, breng de zondaars om) niet mogen bidden.

Bidden is tegen God zeggen wat er in ons hart leeft. Beruchte psalmen als Psalm 137 – 'Gelukkig hij die jouw kinderen grijpt en op de rotsen verplettert' – hebben een functie. Je kunt die woorden afdoen als primitieve wraakgevoelens die een christen niet passen. Maar de werkelijkheid is dat die woorden ook weerklank vinden in de harten van (sommige?) christenen, bijvoorbeeld als je hebt meegemaakt wat de dichter van Psalm 137 meemaakte. Als je je kind verloor door een oorlog of een misdrijf denk je misschien ook: je zou dat zelf eens

moeten meemaken, ze zouden jouw kind moeten doden.

Het is niet wat Jezus ons leert. Maar als dat in ons hart leeft, dan is het goed om dat tegen God te zeggen. Calvijn schrijft in de inleiding op zijn commentaar op de psalmen dat ze ons leren om dingen te bidden die diep verstopt in ons hart liggen. We worden gezuiverd van schijnheiligheid, want de psalmen brengen al onze emoties, zwakheden en zonden aan het licht. Juist daarvoor geeft de heilige Geest ons de psalmen.

Misschien moeten we wraakpsalmen en psalmen waarin we geconfronteerd worden met woede niet te snel overslaan in onze kerkdiensten. Natuurlijk vergt het uitleg en geduld. Sommige woorden doen volstrekt vreemd en bizar aan. Gaan die echt over ons? Het kan veel tijd kosten om ze te herkennen. Soms zullen we ze persoonlijk niet herkennen, maar vermoeden we dat ze wel herkenbaar zijn voor anderen in de kerk. Deze woorden kunnen ons helpen om met heel ons hart bij de Heer te zijn en in Hem te groeien in onze haat en ons verzet tegen het kwaad en onze liefde voor Hem, zijn mensen en zijn wereld.

Bram Beute is predikant van de GKv Kampen-Zuid en redacteur van *OnderWeg*.

Leestips

Gerard van der Schee, *Goed Boos*, Almere (Goed Boos), 2014.

Linda Klein, *Boos!*, Heerenveen (Columbus), 2017.

Rikko Voorberg, *De dominee leert vloeken*, Amsterdam (Arbeiderspers), 2016.

Hoe ga je persoonlijk, in je gezin en in de gemeente om met boosheid? Drie mensen delen hun ervaringen en expertise op dit gebied.

tekst **Geranne Tamminga**

‘Ik vind woede een goede emotie’

Henk Geertsema (64) is directeur van het Praktijkcentrum. Als maatschappelijk werker en andragoog heeft hij veel met boosheid te maken gehad. Toen hij ruim een jaar geleden ziek werd, besloot hij zijn artistieke talenten en zijn kennis van de sociale wetenschappen samen te brengen in kistjes van emotie.

Henk: ‘In therapie kijk je vaak terug op je eigen handelen, op dingen die anderen jou aangedaan hebben en op dat wat het leven je brengt. Pijn, littekens en rauwe gevoelens liggen aan het oppervlak. Maar hoe voorkom je dat gevoelens over je heen slaan? Een veelgebruikte metafoor in de hulpverlening is die van een kast met planken en laatjes. Toen ik ziek werd, ben ik begonnen met het maken van kistjes die passen in deze spreekwoordelijke kast.’

Welke gevoelens stopte je bijvoorbeeld in een kistje?

‘Boosheid, agressie en wraak. Het zijn gevoelens die we onszelf vaak niet toestaan en die in de christelijke wereld meestal worden afgekeurd. Boosheid over onrecht mag misschien bestaan, maar we mogen niet op de stoel van God of de overheid gaan zitten. Maar wat doe je als je toch boos bent? Of als

je merkt dat je haat in je hebt? Lever je er strijd tegen? Of beschouw je die gevoelens als een gegeven, waarmee je

moet leren omgaan? Haat is verterend, maar woede is zeker ook een positieve kracht, bijvoorbeeld als je boosheid combineert met liefde om je te verzetten tegen slechte omstandigheden. De gevoelens van boosheid, woede en wraak zitten nu in een kistje en staan op een plank. Niet weggestopt, maar op een legitieme plek in mijn bestaan. Maar er zit een slotje op, omdat deze gevoe-

Henk Geertsema: ‘Het binnenkistje is van gaas; de emoties liggen in het zicht. Heb ik veiligheid genoeg om te kijken naar de boosheid daarbinnen?’

lens de neiging hebben om tot uiting te komen op momenten en manieren die we liever niet hebben. De sleutel is voor mezelf: is het terecht dat ik nu boos ben?

Het binnenkistje is van gaas; de emoties liggen in het zicht. Heb ik veiligheid genoeg om te kijken naar de boosheid daarbinnen? Heb ik lieve vrienden of een fijne partner die me kunnen helpen? De gevoelens kunnen lucht krijgen, maar niet ontsnappen op een manier die schade doet.'

>> *'Haat is verterend, maar woede is zeker ook een positieve kracht'* <<

Zijn boosheid en woede gevaarlijk?

'Ik vind woede een goede emotie. Ik denk dan niet alleen aan boosheid om onrecht, maar zie het ook vanuit de psychodynamiek: als iemand anders over een grens gaat die voor jou niet overschreden mag worden, is het belangrijk dat je je kunt weren. Het is goed als je je domein kunt aangeven.

Mensen van mijn generatie hebben erg geworsteld met boosheid en de generatie voor ons mocht het weinig uiten. Ik denk dat jongere generaties dit beter geleerd hebben, maar in hun boosheid spreken ze misschien te snel over fundamenteel onrecht.'

Waar zie jij woede?

'Woede kan zich aan van alles en nog wat koppelen en zich op verschillende manieren uiten, bijvoorbeeld in en tegen personen en situaties, door middel van controle of zelfs door verstikkende liefde. Haat is de overtreffende trap van woede. Het is woede die niet tot uiting kan komen en mensenlevens van binnenuit kapotmaakt. Ook christenen kunnen aan haat kapotgaan. Daar zou in het pastoraat aandacht voor moeten komen. God weet hoe belangrijk het is dat wij in deze worsteling naast anderen gaan staan.'

'God geeft boosheid als een kracht'

Gerard van der Schee (65) is voorganger, vrede-stichter, schrijver en coach. Namens de ABC-gemeenten staat hij in contact met dertig gemeenten. In 2012 begon hij met Goed Boos, een cursus- en toerustingsplatform over communicatie bij irritatie.

Is boosheid een goede emotie?

Gerard: 'Daar bestaat veel verwarring over. Op basis van wat ik er in de Bijbel over vind, noem ik boosheid een geschenk van God. God is zelf boos, wij zijn naar zijn evenbeeld gemaakt, dus we hebben de emotie boosheid ook in ons. Situaties van onrecht roepen bijvoorbeeld boosheid op. Het is dan natuurlijk belangrijk om na te gaan of jouw beleving van het onrecht terecht is en of je openstaat voor een andere mening. Maar in het algemeen zie ik boosheid positief.

In de cursussen en gemeenteavonden die ik geef, behandel ik vaak een uitspraak van Gary Chapman: "Hoe zou de wereld eruitzien als er geen boosheid was? Saai!" Stel je een wereld voor mét onrecht, maar zonder boosheid. Wie komt er dan nog in actie? Je hebt de energie uit boosheid nodig om actief te worden voor het goede.

>> *'Laat boosheid je in beweging zetten'* <<

Een andere Bijbelse lijn haal ik uit Efeziërs 4:26: "Als je boos wordt, zondig dan niet." God accepteert dat we boos zijn, maar wijst op het belang van de juiste reactie. Jona is boos en verward als God met genade reageert op de bekering van Ninevé. "Ben je terecht boos, Jona?" vraagt Hij (Jona 4). Boosheid mag er zijn, maar onze reactie vanuit boosheid kan zondig zijn. Mijn advies: laat boosheid je in beweging zetten en ga in gesprek met degene die je irriteert. Houd de energie van boosheid vast en gebruik die ten goede. Kijk maar hoe God Kain aanspreekt: Ik zie dat je boos bent, let op hoe je nu gaat reageren (Genesis 4).'

Waarom heb je Goed Boos opgericht?

Gerard: 'Ik werkte in die tijd voor de Evangelische Alliantie en zag te vaak dat gemeenten vastliepen door conflicten. Daarom besloten we om een symposium over boosheid te organiseren.

In aanloop daarnaartoe stelde ik de deelnemers een vraag: hoe vaak heb je in de afgelopen drie jaar een conflict van enige omvang gehad? 90 procent van de 200 deelnemers wist één of meerdere conflicten te noemen. De vervolgvraag was: heb je hierover in de afgelopen jaren een preek of Bijbelstudie gehad? Minder dan een derde van de aanwezigen reageerde hierop positief. Ik ontdekte een groot gebrek aan Bijbelse visie op het omgaan met boosheid en irritaties. Voor mij was dat een reden om Goed Boos op te richten. Als christenen moeten we leren om relaties te herstellen. We zijn geroepen om vredestichters te zijn (Romeinen 12:9-21).'

Hoe zouden we dan moeten reageren?

'We zijn zo bang voor boosheid dat we het met de mantel der liefde bedekken. Daardoor woekert onenigheid en onrecht voort. Waarom pakken we het niet op, met hulp van God? Allereerst in onszelf. Je kunt niet van een ander eisen dat hij goed omgaat met boos-

heid, maar je kunt je eigen boosheid wel beter leren hanteren.'

Is boosheid niet vaak een uiting van onmacht?

'In sommige gevallen wel. Zelf heb ik dat ervaren toen ik in één van mijn banen weinig ruimte kreeg van de directeur. Als je niet weet hoe je hierover moet praten, word je gemakkelijk bitter.

Maar onmacht is niet de enige bron voor boosheid. Ik onderscheid vier o's: onrecht (op grote of kleine schaal), onmacht, onvriendelijkheid (in ontmoetingen) en onvrede (met jezelf, je situatie, je grenzen of je gezondheid). God is bewogen met ons in het onrecht en in onze onmachtige situaties en relaties en wijst ons zijn weg om ermee om te gaan. Satan, die we ook wel de boze noemen, doet als verdeler zijn best om onze boosheid te misbruiken. Geef Satan geen voet, zegt Efeziërs 4:26. Besef dat God boosheid geeft als een kracht die je kunt inzetten.'

Mag boosheid fysiek worden?

'Vanuit boosheid wil je je afreageren. Toen mijn zoons klein waren, heb ik hun geleerd dat ze wel mogen schoppen, maar alleen onder de knie. Dat heb ik vroeger als kind ook weleens gedaan. De machtspositie die de ander tot dat moment over me had, veranderde daardoor. Maar het is beter om niet fysiek te reageren, zeker als je merkt dat je de ander pijn wilt doen, als wraak en niet om hem als het ware wakker te schudden. Zorg er als volwassene sowieso altijd voor dat je in gesprek gaat over je boosheid, direct of nadat je even stoom hebt afgeblazen. Geef je grenzen aan en maak de ander duidelijk waarom iets volgens jou echt niet kan.'

Gerard van der Schee: 'Heilige woede is dat je de energie van boosheid constructief inzet.'

Is goed boos zoiets als heilige woede?

'Ja. Heilige woede is mijns inziens dat je de energie van boosheid constructief inzet. Je kunt heilig verontwaardigd zijn over een situatie. In Marcus 3:5 zie je dat bij Jezus, die goed boos was. Maar Jezus' boosheid rond gedrag gaat altijd samen met bewogenheid met de persoon. Hij reageert zowel boos als diepbedroefd. Dat hoop ik steeds meer van Hem te leren: bewogen te zijn met mensen, ook al roept hun gedrag soms irritatie op.'

Gerard van der Schee heeft drie boeken geschreven over goed boos zijn: een werkboek voor cursisten, een reeks Bijbelstudies met gespreksstof en een boek voor leidinggevenden. Zie goed-boos.com.

>> *'Toen mijn zoons klein waren, heb ik hun geleerd dat ze wel mogen schoppen'* <<

'Het vraagt lef om naar jezelf te kijken'

Linda Klein is als kinder- en jeugdpsychotherapeut werkzaam in de ggz. Ze schreef de boeken *Boos!*, *Bang!* en *Verdrietig*, waarmee ze ouders en kinderen wil helpen om emoties bespreekbaar te maken.

'In de hulpverlening gaat het altijd over emoties', zegt Linda. 'Ik kom kinderen tegen die moeite hebben met het uiten van emoties, maar ook kinderen die overlopen van (bepaalde) emoties. De redenen hiervoor zijn zo verschillend als de kinderen zelf. Als ouder wil je de emoties van je kinderen graag begrijpen en leren hanteren. Dat is een zoektocht, waarin je jezelf zeker tegenkomt. Ik gun het alle ouders en kinderen dat ze over emoties kunnen praten.'

Hoe help je je kind om met emoties om te gaan?

'Dat hangt van de ontwikkelingsfase af. Bij jonge kinderen, peutertjes, staat de emotiethermostaat als het ware nog niet goed afgesteld. Emoties wisselen elkaar snel af. Als ouder speel je hierop in door te benoemen, grenzen te stellen en rust te creëren.

>> 'In je ouderschap kun je niet zonder boosheid' <<

Oudere kinderen hebben je voorbeeld en je aanpak nodig om hun boosheid er te laten zijn, zonder het in woede te laten ontaarden of te veel in te slikken. Ook in andere fasen zoek je als ouder met je kind de balans tussen inslikken en uitbarsten.

Geranne Tamminga werkt bij het Praktijkcentrum en is redacteur van *OnderWeg*.

Conflicten horen bij het leven op aarde, in het groot bij volwassenen, in het klein bij kinderen. In je ouderschap kun je dan ook niet zonder boosheid. Als een kind thuis leert om ruzie te maken en te herstellen, is dat heel waardevol. Kracht kunnen uiten, fouten maken, vergeven, herstellen: dat zijn prachtige Bijbelse principes.'

Heb je daar wel woorden voor (nodig)?

'Als ouders heb je een hele verantwoordelijkheid, zeker ook in het hanteren van je eigen emoties. De wijze waarop jij je eigen boosheid reguleert, heeft meer invloed op je kind dan wat je tegen hem of haar zegt. Het vraagt lef om naar jezelf te kijken. Durf ik de kracht van boosheid in mijzelf te ervaren? Zie ik overal beren op de weg? Welke boodschap heb ik in het verleden zelf meegekregen over het laten zien van mijn emoties?'

Je zoontje van 9 komt vaak boos uit school. Wat doe je?

'Het is belangrijk eerst na te gaan wat er aan de hand is. Is hij altijd al explosief of is dat echt iets van de laatste tijd? Het ene kind heeft nu eenmaal meer power in zich dan het andere. Probeer vervolgens uit te zoeken wat er speelt: ik zie dat je de laatste tijd niet zo lekker in je vel zit, hoe komt dat?'

Begrip en erkenning zijn ontzettend belangrijk, maar dat betekent niet dat je al het gedrag dat voortkomt uit de boosheid van je kind goedkeurt. Wees daarin helder: ik snap nu beter waarom

je zo boos bent, maar stoelen op de grond gooien kan echt niet. Soms is een luisterend oor voldoende, soms moet je op zoek naar oplossingen of alternatieven aanbieden. Zo voelt je zoontje zich geliefd en serieus genomen en leert hij zichzelf beter kennen.'

Linda Klein schreef naast *Boos!* de boeken *Bang!* en *Verdrietig*.

Waarom heb je de boeken *Boos!*, *Bang!* en *Verdrietig* geschreven?

'Ik heb het idee dat de boeken tegemoetkomen aan een behoefte. Het is gewoonweg lastig om de drukke dagelijkse gezinspraktijk te managen, laat staan alle gevoelens die binnen het gezin spelen. Als je spelenderwijs met je kind leert praten over verdriet, schaamte, schuld en boosheid, verrijkt dat jouw relatie met je kind. Het maakt het niet erger, jij en je kind voelen juist verbondenheid. Het versterkt je ouderschap. Ik ben ervan overtuigd dat ouders die met hun kinderen van jongs af aan emoties kunnen delen, daar hun leven lang profijt van hebben.'

Rikko Voorberg over boosheid

Van onderbuikgevoel naar drijfveer

Theoloog, dominee en auteur Rikko Voorberg (1980) heeft wat met boosheid, zoals in 2016 bleek uit zijn boek De dominee leert vloeken. Juist uit hun boosheid kunnen christenen een grote drive halen, vindt hij. ‘Woede moeten we leren koesteren.’

tekst **Karel Smouter** beeld **Maarten Boersema**

Als ik Rikko Voorberg spreek, staat zijn tas al ingepakt om naar Lesbos te gaan voor het burgerinitiatief We Gaan Ze Halen. Want Rikko maakt zich er boos over dat de ellendige omstandigheden op Lesbos maar blijven voortduren, ondanks toezeggingen van de overheid.

Boosheid heeft een negatieve reputatie. Is dat terecht?

‘Ja, die negatieve reputatie heeft boosheid verdiend. Boosheid heeft altijd de reputatie gehad een negatieve kracht te zijn. Cicero beschrijft al hoe lelijk en afzichtelijk mensen kunnen worden van boosheid. Boosheid heeft veel kwaad gedaan. Maar dat betekent niet dat boosheid zelf slecht of negatief is. Vergelijk boosheid met de kerk. Ook de kerk heeft terecht een negatieve reputatie opgebouwd, bijvoorbeeld door

seksueel misbruik. Maar het tegenovergestelde is even waar: de kerk verdient die negatieve reputatie op een bepaalde manier niet, omdat ze bijvoorbeeld inspireert, dient en beschermt. Zo is het ook met boosheid. Ze kan een kracht zijn die dingen ten goede verandert. Mijn standpunt is dat woede in zichzelf geen af te keuren kracht is. Het verdient een plek tussen bang, blij en bedroefd. Nu is boosheid van de vier basisemoties het ondergeschoven kindje. En dat is onterecht.’

Is boosheid wel een zelfstandige emotie? Is het geen afgeleide van angst en pijn?

‘Daar kun je verschillend over denken, maar woede heeft een eigen eigenschap: het heeft een oordeel in zich. Woede draagt in zich dat je vindt dat

iets niet mag of kan. Daarmee is het de enige basisemotie die een objectieve kant in zich heeft. Ze verhoudt zich tot je normen- en waardenstelsel. Het is dus niet bij voorbaat irrationeel. Je kunt je boosheid bewust naast je eigen normen en waarden leggen, om te beoordelen of die terecht is. Juist woede kan de weg van onderbuikgevoel naar positieve drijfveer gaan. Dat beseft niet iedereen. Rond boosheid is het alsof er twee kampen zijn. De één zegt: laat mij nou, ik ben gewoon boos. De ander zegt: ik ben boos, maar dat vind ik kinderachtig van mezelf. Laat me even stoom afblazen, want ik moet me afreageren. Daarna kan ik weer gewoon meedoen.’

Boosheid is dus ongewoon?

‘Ja, we hebben de maatschappelijke norm dat je eigenlijk al verloren hebt als

>> 'Zorg er maar voor dat je over tien tellen niet meer boos bent' <<

je boos wordt. Kinderen die verdrietig zijn, worden omarmd, kinderen die boos zijn, moeten in de hoek gaan staan en tot tien tellen. Het onuitgesproken oordeel daarbij is: boos-zijn mag niet. Zorg er maar voor dat je over tien tellen niet meer boos bent. Dat is een verkeerde grondhouding. Gebruik die tien tellen liever om de grond onder je voeten te onderzoeken. Als de boosheid gerechtvaardigd is, is wegstoppen of inslikken niet de goede manier om ermee om te gaan. Zulke woede moeten we leren koesteren, tot we een weg gevonden hebben voor het goede waar we eigenlijk op hoopten of naar verlangden toen we kwaad werden.

We Gaan Ze Halen is een treffend voorbeeld. We hebben weken zitten zoeken naar een manier om niet in twee valkuilen te vallen. We wilden niet tegen de overheid zeggen: "Je bent slecht en hypocriet, want je doet niet wat je belooft", en tegelijk zelf passief blijven. Maar we wilden ook niet op eigen gelegenheid één of twee mensen redden en tegelijk wegstappen van de werkelijkheid dat de overheid achteroverleunt. We wilden aansluiten bij iets positiefs, en daar hebben we naar moeten zoeken: het besluit van de overheid om er 8.000 te halen.'

Is het je opdracht om met boosheid iets positiefs te doen? Kan en mag je niet gewoon in klagen blijven hangen?

'Ja, je moet er iets positiefs mee doen. Stéphane Hessel zei: "Als woede nog >>

geweld gebruikt, is woede nog niet boos genoeg. Want de woede moet het geweld zelf gelden." Woede komt meestal op omdat een persoon iets gedaan heeft. Onze eerste reactie is om vanuit onze boosheid die persoon zelf iets aan te doen, te straffen. Maar daarmee zouden we van de dader een slachtoffer van onze woede maken. En erger: daarmee worden we zelf deel van het systeem waarop we kwaad zijn. Zo houdt je het systeem in stand. Vergelijk boosheid met verliefdheid: een tijdelijke staat van verstandsverbijstering, die een blikvernauwing kan geven en daarmee irrationeel is, maar die juist daardoor sterk genoeg is om een nieuwe fase of toewijding tot stand te brengen. Zonder die verliefdheid is het onzinnig om jezelf zo kwetsbaar op te stellen, je zo in een ander te verliezen, zo veel te investeren. Maar als je in je verliefdheid stappen hebt gezet en een relatie bent begonnen, heb je iets nieuws bij jezelf ontdekt: hé, dit ben ik ook!

>> 'Woede kan iets nieuws op gang brengen, dat het waard blijkt te zijn' <<

Zonder verliefdheid zou je aan de kant kunnen blijven staan en nooit hoeven kiezen. Maar uiteindelijk voel je je dan leeg, omdat je nooit gekozen hebt. Met woede is het net zo. Het kan een drijfveer zijn om je uit je comfortzone te halen en drieste stappen te zetten, die je normaal nooit zou zetten. Het kan iets nieuws op gang brengen, dat het waard blijkt te zijn.'

Is er een verschil tussen boos zijn omdat je slachtoffer bent en boos zijn voor een ander? De boosheid om asielzoekers op Lesbos lijkt makkelijker vorm te geven dan de boosheid over je baas, je familie of je kerk.

'Beide soorten boosheid hebben hun eigen valkuilen. Als je zelf slachtoffer bent, heb je zo veel rechtvaardiging voor je woede dat de drempel laag is om een ander tot slachtoffer te maken. Als je voor een ander boos bent, is de vraag of je niet voor een ander gaat spreken of over de emoties van een ander walst. In onze cultuur denken we vaak veel lichter over manipulatie dan over woede. Daarover schrijf ik met Martijn Horsman in het boek *Jakob*. De Bijbelse Jakob is een man die de weg van manipulaties gaat. Dat ligt onze cultuur wel. Manipuleren vinden we al gauw aanvaardbaar. In reclames vinden we het bijvoorbeeld doodgewoon.

Tegelijk is er veel behoefte aan de drive van woede en hebben we meer mogelijkheden dan ooit om onze boosheid productief te maken. Vroeger zagen we de grote thema's als honger, onrecht en natuurgeweld in de pers, maar wisten we ons machteloos. De laatste tijd beseffen we steeds meer dat er wel wat veranderd kan worden. Het wordt een keuze om niets te doen. Als je je nu boos maakt om de erbarmelijke omstandigheden in kleding-ateliers of fabrieken, kun je naar de winkel gaan om fairtrade-kleding of een fairphone te kopen. En als zoiets er niet is, kun je er het initiatief toe nemen.

Sommige mensen gaan er echt heel ver in om slechte dingen niet voort te laten duren. Ik ben erg geïnspireerd door het verhaal van een vrouw in een gebied waar ebola heerste; een alleenstaande moeder van twee kinderen. Iemand vroeg haar: "Waarom help jij? Je wordt door het dorp met de nek aangekeken, je wordt in je eigen omgeving niet meer aangeraakt omdat je misschien wel be-

>> 'Het wordt een keuze om niets te doen' <<

smet bent en je bent ook echt in gevaar." Haar antwoord: "Ik ben de enige ouder van mijn twee kinderen. Wie anders dan ik kan hun het goede voorbeeld geven?" Met onze logica zouden wij haar gedrag afkeuren. Want wat moet er van die twee kinderen komen als ook hun moeder nog sterft? Maar zij zet haar leven in. Haar houding helpt mij om de risico's die ik neem te relativieren.'

Kan boosheid in de kerk? Hoe kun je er bijvoorbeeld in de liturgie vorm aan geven? Er zijn veel liederen (vooral psalmen) die vol zijn van boosheid. Maar kun je die zomaar laten zingen? Leg je de woede dan een ander niet in de mond?

'Jazeker, maar dat doen we toch met zo veel emoties? Denk aan teksten als: "met heel mijn hart geef ik mij aan U", of: "Ik heb van U gehouden, maar nooit zo veel als nu". Liturgie is juist een manier om je te verplaatsen in een emotie, om je uit te nodigen om je de emotie van een ander eigen te maken en mee te voelen. Of desnoods om de vervreemding van het contrast te ervaren, omdat je voelt dat je het niet kunt meemaken. Je boven je leed uitzingen is een geaccepteerde vorm van liturgie. Maar kun je je dan ook boven de apathie uitzingen in de richting van de woede?

Augustinus zei: hoop heeft twee prachtige dochters, woede en moed. Woede over hoe de dingen zijn. Moed om te durven geloven dat ze niet zullen blijven zoals ze zijn.'

Karel Smouter is predikant van de NGK Wageningen en redacteur van *OnderWeg*.

GKv-diaakenen niet gelukkig met kerkorde

De diaakenen in de GKv lijken niet gelukkig met het feit dat ze sinds de GKv-kerkorde van 2015 buiten de kerkenraad staan en geen stemrecht hebben bij de voordracht van nieuwe diaakenen. Dat blijkt uit een enquête onder GKv-diaconieën door het deputaatschap diaconale zaken, waaraan een kwart van de diaconieën meedeed. De helft daarvan vindt dat samenwerking en overleg met de kerkenraad sinds de invoering van de nieuwe kerkorde is verslechterd, 10 procent ziet juist verbetering en volgens de rest is er niets veranderd.

In de nieuwe GKv-kerkorde hebben de diaakenen geen stemrecht, maar slechts een adviserende rol bij de voordracht van nieuwe diaakenen aan de gemeente. De helft van de diaconieën vindt dat dat stemrecht moet terugkomen. Een kwart vindt dat de diaakenen terug moeten in de kerkenraad.

Het deputaatschap vindt een herziening van de kerkorde vanuit het perspectief van het diaconale karakter van de gemeente gewenst. Die herziening vindt plaats in het kader van de hereniging van de GKv en de NGK, waarvoor een nieuwe kerkorde nodig is. In de NGK en ook in de CGK maken de diaakenen deel uit van de kerkenraad.

Nieuwe website voor kerkelijk personeelsbeleid

Steuipunt KerkenWerk heeft een nieuwe website voor personeelsbeleid in de kerk gelanceerd: www.kerkelijkpersoneelsbeleid.nl. De website biedt informatie over onder meer scholing, verzuimbegeleiding en beroepingswerk met instrumenten, formats en handreikingen voor kerkenraden, begeleidingscommissies, beroepingscommissies, predikanten en kerkelijk werkers.

Promotie ds. Niels den Hertog

Op 13 december promoveert ds. Niels den Hertog, predikant van de CGKv Nijmegen, aan de Vrije Universiteit in Amsterdam op een proefschrift over ds. Jan Koopmans, hervormd predikant in Amsterdam (1941-1945), die vlak voor het einde van de Tweede Wereldoorlog door een verdwaalde kogel gedood werd, 40 jaar jong. Volgens Den Hertog zijn de publicaties waarin Koopmans zich scherp uitsprekt tegen de Duitse bezetter diep verankerd in zijn theologische visie op de verhouding van Gods voorzienigheid en genade.

Afscheid Peter van de Kamp van TUK

Op 6 december neemt Peter van de Kamp afscheid als universitair docent praktische theologie aan de TU Kampen. Titel van zijn afscheidscollege is: 'Duurzaam diaconaat. Een pleidooi voor een spiritueel-diaconale levensstijl'.

Kernredactie

Bram Beute, Debbie den Boer, Esther de Hek (hoofdredacteur), Peter Hommes, Leendert de Jong (hoofdredacteur), Pieter Kleingeld, Erik Koning (eindredacteur), Jordi Kooiman (eindredacteur), Maarten van Loon, Karel Smouter, Geranne Tamminga, Tineke Verhoeff (beeldredacteur thema).

Brede redactie

Kernredactie plus Rob van Houwelingen, Hans Schaeffer, Peter Strating, Hans Vel Tromp.

Medewerkers

Koert van Bekkum, Ad de Boer, Eline de Boo, Els van Dijk, Han Hagg, Myriam Klinker-De Klerck, Jan Kuiper, Roel Kuiper, Almatine Leene, Bas Luiten, Jan Mudde, Dicky Nieuwenhuis, Maurits Oldenhuis, Anko Oussoren, Dingeman Quant, Wim van der Schee, Paul Smit, Jeroen Sytsma, Roel Venderbos, Maarten Verkerk, Martine Versteeg, Dick Westerkamp, Jeannette Westerkamp-Stegeman.

Redactieadres

t Hazeveld 115, 3862 XA Nijkerk, 033-750 67 87, redactie@onderwegonline.nl.

Lezersservice

Voor abonnementen, adreswijzigingen, opzeggingen en bezorgklachten: SPAbonneeservice, A. van Leeuwenhoekweg 34, 2408 AN Alphen aan den Rijn, 088-1102060, administratie@onderwegonline.nl.

OnderWeg in braille, grootletter en audio

OnderWeg is beschikbaar in passende leesvormen bij de Christelijke Bibliotheek voor Blinden en Slechtienden (CBB). Neem voor meer informatie contact op met de CBB: 0341-565499.

Abonnementenprijzen

Jaarabonnement: € 48,50 (studenten € 24,25,- / Europa € 85,- / buiten Europa € 115,-).

Halfjaarabonnement € 26,75.

Abonnement OnderWegOnline: € 37,50.

Proefabonnement: drie maanden gratis.

Neem voor het afsluiten van een abonnement contact op met de lezersservice (zie hierboven) of vul uw aanvraag online in op www.onderwegonline.nl.

IBAN: NL89INGB0000404945 t.n.v. Gereformeerde Persvereniging OnderWeg.

Persvereniging

OnderWeg is een uitgave van de Gereformeerde Persvereniging OnderWeg.

Informatie: Marga van Gent-Petter (secretaris), persvereniging@onderwegonline.nl.

Bestuur Persvereniging

Bernard Bos, Marga van Gent-Petter, Aad Lootens, Roel de Ruiters, Hillie van de Streek en Tjirk van der Ziel.

Adverteren

Nico Postuma, 06-139 959 05, adverteren@onderwegonline.nl.

Zie voor de formaten, tarieven en verschijningsdata www.onderwegonline.nl/adverteren.

Vormgeving

Bredewold. Creatie, web & print. Postbus 86, 8090 AB Wezep, 038-376 33 90, fax 038-376 53 03, onderweg@bredewold.nl, www.bredewold.nl.

Technische realisatie en druk

Zalsman B.V., Steinfurtstraat 1, 8028 PP Zwolle, Postbus 1025, 8001 BA Zwolle, 038-467 00 70.

www.onderwegonline.nl

www.facebook.com/onderwegonline

www.twitter.com/onderwegonline

Uitspraken van Jezus in beeld

Vorig jaar verscheen bij uitgeverij de Vuurbaak een bijzonder koffietafelboek: *Ps.* – een boek waarin de psalmen op een unieke manier werden benaderd. Het boek bevatte namelijk voor elke psalm een afbeelding die kan helpen om je de psalm eigen te maken. Vanwege het succes van *Ps.* komen de makers nu met een tweede boek, waarin ditmaal 150 beelden te vinden zijn bij uitspraken van

Jezus: *JC*. Bij dit nieuwe boek hoort ook een app die het mogelijk maakt om bij elke foto wat meer achtergrondinformatie te lezen. Zo kun je na het scannen van een afbeelding meer lezen over de overwegingen achter de keuze voor deze foto en kun je de uitspraak van Jezus in de context van het Bijbelverhaal lezen. Al met al een nieuwe, verfrissende manier om stil te staan bij de uitspraken van Jezus.

Het nut van jongerencatechese

Hoe waardevol is catechese? En hoe kun je catechese het beste vormgeven? Catechese is een veelbesproken onderwerp waar tot nu toe weinig praktijkonderzoek naar is gedaan. Des te waardevoller is het promotieonderzoek van Hans Meerveld, getiteld *Opbrengsten van jongerencatechese*. Centrale vraagstelling in het onderzoek was wat de bijdrage van jongerencatechese is aan het geloofsleren van jongeren. Om tot een antwoord te komen, onderzocht Meerveld catechesepraktijken voor jongeren van 16 jaar en ouder in vier protestantse gemeenten. Uit het onderzoek komt onder andere naar voren dat het

overdragen van kennis over het christelijke geloof en over de leer van de kerk sterk in de verdrukking komt, ongeacht de doelen en de vorm van de catechese waarvoor is gekozen. Tegelijkertijd blijkt dat jongeren catechese waarderen, omdat ze hier de mogelijkheid krijgen gesprekken te voeren over de echte vragen die ze hebben. Het onderzoek wordt afgerond met aanbevelingen voor kerkelijk beleid en voor catechetten. Zo adviseert Meerveld om een werkwijze te zoeken die bestaat uit een combinatie van overdragen, confronteren, voorbeelden geven en laten reflecteren (om eenzijdigheid te voorkomen).

Leesprikkels

Afgelopen maand verscheen er opnieuw een Bijbel die gezinnen wil helpen om samen regelmatig de Bijbel te lezen: de *Gespreksbijbel*. In de *Gespreksbijbel* is de volledige tekst van de Herziene Statenvertaling opgenomen in combinatie met veel ondersteunend materiaal. Zo begint elk hoofdstuk met een leesprikkel – een vraag die aanmoedigt om de Bijbeltekst goed te lezen – en staat in het midden van elk hoofdstuk een tekst waarover je met elkaar in gesprek kunt gaan. Ook worden moeilijke woorden en ingewikkelde gedachten in aparte kaders uitgelegd. Achter in de *Gespreksbijbel* staan doe-opdrachten. Daarnaast biedt de *Gespreksbijbel* leeslijnen aan, zoals poëzie en profetie, om de grote lijnen in de Bijbel te kunnen begrijpen. Via www.royaljongbloed.nl/hsv-gespreksbijbel is het mogelijk om de *Gespreksbijbel* alvast in te kijken.

Het gewone leven verbinden met God

Het geloof een plek geven in je dagelijkse leven, hoe doe je dat? Hoe zorg je ervoor dat er te midden van alles wat je aandacht opeist – werk, gezin, vrienden, kerkelijke en andere activiteiten – tijd is voor God? Een boek dat een verrassend licht werpt op deze vragen is *Liturgie van het alledaagse* van Tish Warren (uitgeverij Van Wijnen). Dit boek gaat namelijk niet alleen over de momenten dat we God expliciet bij ons leven betrekken, maar vooral over de gedachte dat God altijd dicht bij ons wil zijn. Of we nu opstaan, onze tanden poetsen, onze e-mail controleren of vastzitten in het verkeer – God is er. Warren neemt daarom deze alledaagse activiteiten als

uitgangspunt van haar boek en bekijkt deze

door de lens van de liturgie. Elke activiteit wordt verbonden met een spirituele oefening en een aspect van de zondagse kerkdienst. Op deze manier krijg je niet alleen meer waardering voor het gewone leven, maar ontdek je ook de rijkdom van de traditie van de kerk.

>> Column

Ere zij God

Nog even en het wordt weer in veel kerken gezongen: Ere zij God. Vaak gaan mensen daarbij staan, in een wonderlijke mix van ingetogenheid en enthousiasme. Een beetje vergelijkbaar met 4 mei, wanneer het Wilhelmus wordt ingezet ter afsluiting van de dodenherdenking. Je denkt aan de oorlog en aan de mensen die hun leven gaven. Het maakt je klein. Vervolgens ga je in de houding staan en zing je een lied dat haast als een geloofsbelijdenis klinkt. 'Dat ik toch vroom mag blijven, uw dienaar te aller stond.'

In wezen gebeurde zo iets ook met kerst in Betlehem. Een hemelse legermacht scandeerde: 'Ere zij God in de hoge. Vrede op aarde, in de mensen een welbehagen.' Een strijdkreet voor de troepen uit. Nou ja, troepen... Christus was een generaal zonder leger. Alleen ging Hij de strijd aan met de kwade machten. Maar dat Hij zou overwinnen, stond vast. Daarom klonk de strijdkreet van de engelen als een lied om blij van te worden.

>> Als hij ergens kwam, veranderde zijn omgeving <<

In veel kerken wordt het straks weer gezongen. Nu door mensen. Ik ken de bezwaren tegen de melodie; toch heeft het iets moois als het gezongen wordt met kerst. Maar het kan nóg mooier.

Bart was ooit buitengewoon actief in allerlei sporten: fietsen, zeevissen, schaatsen, skeeleren, zeilen. Tot hij 21 jaar geleden een beroerte kreeg. Na een coma en ondanks intensieve revalidatie was hij lichamelijk een schim van wie hij eerst was. Praten kon hij nauwelijks meer. Maar geestelijk was hij nog altijd krachtig en inspirerend. Zijn ogen spraken boekdelen. Als hij ergens kwam, veranderde zijn omgeving. Er kwam licht. Mensen kregen plezier en hoop.

Tot zijn lichaam het begaf: 66 jaar jong. 'Zullen we nog wat zingen?' vroeg ik. 'Ere zij God!' zei hij. Dat deden we samen, en een week later op zijn begrafenis opnieuw. Ingetogen en enthousiast. Achter de troepen aan kwam Jezus Christus, die door alles heen een schitterend mens van Bart maakte. Nog nooit heb ik zo uit volle borst 'Ere zij God' gezongen. De dood had het nakijken en de engelen waren blij.

Roel Venderbos is predikant van de NGK Kampen en werkt als geestelijk verzorger in een verpleeghuis.

*De dienaren gingen de straat op en brachten zo veel mogelijk mensen samen, zowel goede als slechte. En de bruiloftszaal vulde zich met gasten voor de maaltijd.
(Matteüs 22:10)*

Blij of niet blij, *that's the question*

Jezus vertelt enkele verrassende adventsverhalen over de komst van Gods koninkrijk. In één daarvan vergelijkt Jezus het koninkrijk der hemelen met een koning die een bruiloftsfeest organiseert voor zijn zoon (Matteüs 22:1-14). Op het eerste gezicht heel apart. De bruid wordt niet genoemd en een feestganger wordt de zaal uitgestuurd omdat hij niet de juiste kleren aan heeft. Wat wil Jezus hiermee duidelijk maken?

tekst **Roel Venderbos**

Matteüs zegt dat Jezus dit verhaal niet zomaar vertelde. Hij doet dat in reactie op de manier waarop de leiders van het Joodse volk met Hem omgingen. Jezus had kort hiervoor een verhaal verteld over een man met een grote wijngaard die voor lange tijd op reis gaat. Hij vertrouwt het beheer van zijn wijngaard toe aan een aantal boeren. Na verloop van tijd stuurt hij een paar mensen om een deel van de opbrengst op te halen. Maar ze worden allemaal vermoord. Absurd! Dan stuurt de eigenaar zijn zoon met de gedachte: hem zullen ze wel ontzien. Maar niets is minder waar. Als de boeren de zoon zien, zeggen ze tegen elkaar: 'Als we hem in elkaar meppen, is de wijngaard van ons. Want dan heeft die man geen erfgenaam meer.' Dat was het verhaal dat Jezus de priesters en farizeeën verteld had. 'Vertel eens', vroeg Hij hun, 'wat zal die eigenaar doen?' Het antwoord was niet moeilijk: 'Hij zal die mannen terechtstellen en de wijngaarden aan anderen verhuren.'

Uitschot

Precies, zegt Jezus, zo zal het ook met Gods koninkrijk gaan. De mensen in wie God vertrouwen had, vallen zo tegen dat zijn koninkrijk aan anderen zal worden aangeboden. De steen die de tempelbouwers afkeurden... (Psalm 118). De Joodse leiders snapten heel goed dat Jezus met die tempelbouwers op hen doelde en hen waarschuwde. Maar ze wilden er niet aan dat Jezus die hoeksteen zou zijn. Ze vonden Hem maar niks. Jezus de belofde...? Maar Hij is iemand die het allemaal niet zo nauw neemt. Kijk maar met

wie Hij omgaat: hoeren en tollenaars, het uitschot van de samenleving. Mensen die Gods wetten en regels aan hun laars lappen. Heel anders dan de mensen die God serieus nemen. Continu zijn ze bezig met het onderzoeken van Gods Woord om strikt te leven volgens zijn geboden. Want pas dan kun je ermee door en kun je hopen dat je welkom bent bij God.

Royaal

Hoe reageert Jezus daarop? Gaat Hij uit de doeken doen hoe het precies zit? Nee, Hij vertelt opnieuw een verhaal, nu over een vader die een enorm feest organiseert ter gelegenheid van het aanstaande huwelijk van zijn zoon. Duidelijk wordt dat zijn hemelse Vader van feesten houdt. Zo laat Hij zich ook kennen in het Oude Testament. Er is geen God die zo veel vrije dagen instelde als Hij. Steeds weer licht het getal 7 op: in de sabbatsdagen, sabbatsweken en zelfs sabbatsjaren. God wil dat de hele geschiedenis uitloopt op het fantastische bruiloftsfeest van zijn Zoon, waar iedereen mag komen. Hoe meer zielen, hoe meer vreugd. Niemand is zo royaal, gastvrij en uitbundig als Hij. Alle mensen mogen komen, sterker nog: Hij *wil* graag dat we allemaal komen. Dat is zijn grote droom, en Hij wil dat we met Hem verlangen naar dat grote feest.

Oproep

De genodigden hebben er echter geen zin in. Ze slaan de uitnodiging af door botweg door te gaan met hun dage-

>>

lijkse werk. Onvoorstelbaar, maar het gebeurt. Zo is het gesteld met het volk van God in Jezus' dagen. Ze krijgen wel de oproep, maar ze bedanken voor de eer. Toch gaat God door, en als alle voorbereidingen klaar zijn, nodigt Hij deze mensen nog eens uit. Opnieuw bedanken ze voor de eer. Ze willen niet meedoen, ze laten het feest aan hun neus voorbijgaan. Je snapt niet waarom. Hoe kan het toch dat ze hier niet bij willen zijn?

Maar je snapt nog minder van die vader. Als je al die uitnodigingen ongelezen retour krijgt, stop je er toch mee? Waarom zou je je dan niet terugtrekken in je paleis en het feest in kleine kring vieren? Kost ook nog eens veel minder... Zo zouden wij denken en doen. Maar zo is God niet. Hij trekt zich niet gekrenkt terug om zich niet meer te bemoeien met deze aarde en de mensen. Nee, God kan en wil geen feest vieren zonder zijn mensen. Daarom wordt vervolgens iedereen uitgenodigd die maar uitgenodigd kan worden. Het maakt niet uit wie. Goede en slechte mensen die met Hem feest willen vieren, zijn van harte welkom. De koning wil de feestzaal vol hebben. Dan pas is zijn vreugde compleet, niet eerder. Een feest met een ontelbare menigte aan gasten, daar is God op uit en het gaat Hem lukken.

Kwelling

Het beslissende criterium voor de gasten is dus niet of ze goed of slecht leven. Iedereen is welkom. De mensen die in onze ogen goed zijn: mensen die een zegen voor hun omgeving zijn. Over wie gezegd wordt: dat zijn goeie lui, daar zit geen kwaad in. Ze staan altijd klaar voor anderen, zetten zich in voor de samenleving, spreken nooit kwaad over anderen en financieel steunen ze ook nog allerlei projecten.

Om over na te denken of door te praten

- Het kengetal van Gods verbond is 7. Ga eens na hoe vaak God de Israëlieten vrij gaf door middel van sabbatsdagen, sabbatsjaren en de feesten die wel zeven dagen duurden. Wat zegt dat over God?
- Het belangrijkste is dat je goed leeft, wordt wel gezegd. 'Als je aan de tien geboden houdt, kom je in de hemel', zo vatten kinderen hun geloof soms samen. Jezus schetst een heel ander criterium: ben je blij met de komende bruiloft of niet? Is hoopvol leven dus belangrijker dan correct leven?
- Het bruiloftsfeest van de zoon van de koning wordt later in de Bijbel 'de bruiloft van het lam' genoemd. Hoe kom je aan passende kleding voor die bruiloft (zie Openbaring 7:14, 19:8)? Wat betekent dat voor vandaag?

>> Het is radicaal anders: eerst God, dan goed <<

Zeker, zulke mensen zijn welkom. Maar óók de mensen die een puinhoop maken van hun leven. Mensen die fraude gepleegd hebben, mensen die een kwelling zijn voor hun omgeving, mensen voor wie de hulp van de Rijdende Rechter ingeroepen moet worden. Er wordt maar één ding gevraagd: ben je blij, samen met je gastheer? Ben je blij met God en met zijn Zoon Jezus? Wil je onder de regendouche van zijn genade staan en zijn feestkleed aantrekken en je eindeloos verheugen in Hem? Ben je blij met zijn liefde en vergeving en weet je dat al het goede aan God te danken is? Met zulke mensen loopt Gods feestzaal vol.

Radicaal

Het gaat dus heel anders dan de farizeeën en priesters dachten. Die trokken een scheidslijn tussen goede en slechte mensen. Eerst je leven op orde hebben, zélf voor je feestkleding zorgen, dan pas ben je welkom bij God. Eerst goed, dan God. Nee, zegt Jezus, het is radicaal anders: eerst God, dan goed. Blij of niet blij met God, daar draait het om. Laat je liefhebben door God, wees blij met Hem en laat je door Hem aankleden. Dan komt de rest vanzelf. God maakt je tot een mooi en vrolijk mens door zijn verrassende genade.

T-shirt

Maar die man aan het eind van het verhaal dan? Waarom wordt hij vanwege zijn T-shirt de zaal uitgezet? De koning snapt niet hoe hij zó binnen was gekomen. Vriend, hoe ben je hier binnengekomen? De man weet niets te zeggen. Waarschijnlijk was hij net als de mensen die de uitnodiging hadden afgeslagen. Alleen met het verschil dat hij weleens wilde kijken op dat feest. Niet om het feest mee te vieren, misschien alleen om te kijken hoe belachelijk dit feest zou zijn. Hij was zeker niet blij met de koning of met zijn zoon. De vreugde in God was hem vreemd. Dan heb je hier niets te zoeken, zegt de koning. Ik wil mensen die oprecht willen feestvieren, dansen en zingen, en wel tot in de lange eeuwigheid. Mensen die voor altijd willen leven van de geef, met ingang van vandaag. Zulke mensen zijn welkom op de bruiloft en samen zijn ze... de bruid van de zoon van de koning.

Roel Venderbos is predikant van de NGK Kampen en werkzaam als geestelijk verzorger in een verpleeghuis.

“Door mijn studie kan ik andere jongeren helpen.”

Geef Keniaanse studenten een kans: ga naar edukambani.nl

of geef direct op NL90INGB 0003 1864 02

Het **Passion**

Diaconale werkvakanties het hele jaar door in de Achterhoek

een midweek de handen uit de mouwen voor dak- en thuisloze medemensen die op adem komen.

Gegarandeerd onvergetelijk,
waardevol, verrijkend en verrassend.....
... **boek nu via de mail of bel**

Giften voor dit diaconale project zijn van harte welkom

Stichting Het Passion
Torenallee 6
6999 DD Hummelo

Tel. 0314 382 462
info@hetpassion.nl
www.hetpassion.nl

Triodos Bank: NL11 TRIO 078.13.22.618

Geef samen het verhaal van *Hoop* door

Najaarsspecial *Hoop* nabestellen?
Dat kan via administratie@onderwegonline.nl

OnderWeg
INSPIRATIE VOOR REISGENOTEN

Stichting
“Verpleegkundigen
voor Israël”

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I stelt zich al 40 jaar ten doel:
Israël helpen met de verpleging van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Giften graag op **NL97INGB0003885840**

t.n.v. Penn. VVI, Postbus 476, 3440 AL Woerden

www.verplegingvoorisrael.nl

Geeft u óm Israël, geef dan vóór Israël

GOEDBOOS – WAT ZEGT DE BIJBEL?

Ontdek het via twaalf bijbelverhalen.
Wat leren we van o.a. Kaïn, Jona,
David, Paulus en Jezus?
Met twaalf praktische tips.

Geschreven voor persoonlijke
verdieping en gesprek in groepen.

€ 14,95

Info en bestellen:
www.goedboos.com
Auteur, coach en spreker:
Gerard van der Schee

Musicus, schrijver en recensent Johan Bakker:

‘Muziek is de taal van mijn geloof’

Als jonge muzikant kwam Johan Bakker vaker in de kroeg dan in de kerk. Inmiddels is het andersom en speelt hij in zijn gemeente in het combo. Een gesprek over muziek, boeken en de vraag waar God in het lijden is. ‘In café ‘t Hijgend Hert zongen we als toegift Psalm 42.’

tekst **Sjoerd Wielenga**

Aan de muren van zijn woning in Rotterdam – vlakbij het Centraal Station – hangt moderne kunst: Jan Wolkers, Herman Brood, Karel Appel en Rob Scholte. Een boekenkast vult de huiskamerwand. Een boek als *Jezus* van Shusaku Endo ligt naast de zesdelige *Mijn Strijd*-cyclus van Karl Ove Knausgaard. Op de grond slingert de *VPRO Gids* naast de Opwekkingsbundel. Cd’s – klassiek, pop en jazz – liggen bij de muzikspeler. Vier gitaren wachten om bespeeld te worden. Op de met paperassen bezaaide eettafel staat een laptop.

Johan Bakker is een cultureel veelzijdig man, zoveel is duidelijk. Hij schrijft boeken, muziekrecensies, interviews met artiesten en kunstenaars en is muzikant in zijn kerkelijke gemeente.

Je schreef een biografie over de jong overleden zangeres Eva Cassidy, redigeerde de bundel *Kampvuur* met per-

soonlijke verhalen over kerk en geloof, en schreef een roman over de eerste mensen op Mars. Is er een overeenkomst tussen deze drie totaal verschillende boeken?

‘Ze gaan alle drie over mijzelf. *Kampvuur* gaat over het religieuze aspect, *Eva* gaat over muziek, en mijn roman over Mars heeft alles te maken met mijn vader, die me in de wereld van de ruimtevaart introduceerde. Als jongetje volgde ik de maanlanding en alle ruimtereizen daarna op de voet. Het universum is groot en indrukwekkend. Ik geloof niet dat dat allemaal maar toevallig is ontstaan. Neil Armstrong zei: “Als je in de ruimte bent, kijk je met een ander perspectief naar de mensheid.” Zo kun je ook naar je eigen leven en de betrokkenheid daarvan kijken. Uiteindelijk gaat mijn boek niet over Mars, maar over de vraag: hoe verhoud ik mij tot andere mensen?’

In 2015 nam je het initiatief tot de bundel *Kampvuur*. Hoe blik je terug op de reacties die het boek kreeg?

‘De bundel was een antwoord op het boek *Vrijgemaakt?* van Lammert Kamp-huis. Toen we dat boek op onze huiskring

Johan Bakker (1961) is kunstkriticus voor *De Nieuwe Koers* en het *Nederlands Dagblad* en docent Engels op de GSR. Hij publiceerde de boeken *Kampvuur*, *Enkele reis Mars* en *Eva Cassidy. De biografie*. De laatste twee verschenen ook in het Engels. De biografie won de Britse People’s Book Prize. Momenteel vertaalt hij een boek van Sons of Korah-zanger Matthew Jacoby. Bakker is getrouwd met Rommy. Samen hebben ze een dochter en een zoon.

bespraken, viel het ons op dat de auteurs nogal denigrerend schreven over de kerk. Vooral ons kringlid Carola Schouten (toen Tweede Kamerlid, nu minister van Landbouw, SW) was daar verdrietig en een beetje boos over. Ze schreef vanuit de grond van haar hart een mail aan de kring: waarom zou je schoppen tegen de kerk? Je kunt beter constructief zijn. Ze vroeg zich af hoe een boek met een positief geluid ontvangen zou worden. Dat vond ik een goed idee en ik heb die bundel samengesteld. Overigens vonden sommigen dat ook *Kampvuur* schamper over de kerk schreef. Maar we wilden juist laten zien dat we – ook al kun je kritiek op de kerk hebben – er toch graag heen blijven gaan.'

De Rode Leeuw

Johan Bakker woonde als kind in Musselkanaal, Leeuwarden en Groningen, maar het voorgeslacht kwam uit Noord-Holland. Een zekere Coenraad Bakker was eind achttiende eeuw de eerste eigenaar van herberg De Rode Leeuw in Ursem. 'Ik ben er weleens geweest en dat ik afstam van een café-eigenaar past wel bij me. Van mijn ouders mocht ik vroeger niet in Groningse kroegen komen, dus ging ik stiekem. Ook bezocht ik stiekem concerten, bijvoorbeeld van Herman Brood. Ik zat als twintiger meer in de kroeg dan in de kerk. Daar zocht ik mijn heil. Tjonge, dacht ik, wat heb ik hier goede gesprekken. Achteraf weet ik dat dat dankzij de alcohol was.'

Met zijn goede vriend Enno maakte Bakker muziek in cafés. Om het podium op te durven, dronk hij zichzelf eerst moed in. 'We zonken zo ver dat we op verzoek liedjes van André Hazes zongen. Toen we met een café-eigenaar een carnavals-single mochten maken, trok de vrouw van mijn vriend de grens. Ik was in die tijd erg zoekende. In café 't Hijgend Hert zongen we als toegift Psalm 42: "'t Hijgend hert der jacht ontkomen". Half spot-tend, half serieus.'

Johan Bakker: 'Ik zat als twintiger meer in de kroeg dan in de kerk. Daar zocht ik mijn heil. Tjonge, dacht ik, wat heb ik hier goede gesprekken. Achteraf weet ik dat dat dankzij de alcohol was.' (beeld Ron Beenen)

Half serieus? Dat zal toch vooral spot-tend geweest zijn?

Hij kijkt verbaasd. 'Nee, het was vanuit een soort heimwee ook serieus. De hele kroeg zong mee. Kerkverlaters als Maarten 't Hart en Maarten Biesheuvel zingen uit heimwee soms ook nog psalmen of spelen orgel.'

Griezelig

Bakker dronk veel. Te veel. Na een waarschuwing van zijn huisarts ging het roer om. Toen hij uit zijn huis werd gezet, werd hij liefdevol in huis opgenomen door Enno en diens vrouw. 'Zij wilden me helpen om van de drank af te komen. Omdat ik zelf ook van mijn rommelige leven af wilde, meldde ik me bij een afkickkliniek. Toen ik een maand clean was, wilden mijn hulpverleners in een grotere kliniek in twee jaar mijn persoonlijkheid afbreken en opnieuw opbouwen. Maar ik vond dat een beetje griezelig. Het "niet

>> 'Dat ik afstam van een café-eigenaar past wel bij me' <<

drinken" zou dan mijn identiteit bepalen. Daar zag ik van af, maar de maand in de afkickkliniek heeft me voldoende geholpen. Sindsdien ben ik geheelonthouder.'

Dacht je in die tijd nog weleens aan God?

'Ik was met existentiële vragen bezig. Dacht na over evolutietheorie, muziek en literatuur. De kans dat God bestaat, vond ik groter dan dat Hij niet zou bestaan. Toen ik uit de kliniek kwam, ging ik weer naar de kerk. Ik zat op de achterste rij, zodat ik na afloop direct weg kon. Op een zeker moment kregen alle randkerkelijke jongeren van de kerk van Groningen-Noord een uitnodiging voor gespreks-avonden. Daar kwam ik soulmates tegen

>>

Bij de presentatie van de Engelse vertaling van *Enkele reis Mars* overhandigde Johan Bakker een exemplaar aan ontwerper en uitvinder Daan Roosegaarde. (beeld Eric van Nieuwland)

die worstelden met dezelfde vragen als ik. Ook leerde ik daar mijn vrouw kennen, één van de initiatiefnemers van de avonden.'

Inmiddels is Bakker alweer vele jaren betrokken lid van de GKv Rotterdam-Delfshaven. Hij begeleidt er in een combo regelmatig de samenzang met piano, gitaar of accordeon. 'Ik beleef het geloof via de muziek. Ik ben niet het type dat jou even kan vertellen hoe alles in elkaar steekt. Liever troost ik met mijn muziek mensen die verdriet hebben.'

Ook was hij een tijdje ouderling. Van de vergaderingen over procedures en de kerkelijke discussies werd hij 'erg ongelukkig'. 'Natuurlijk had ik weleens een mooi huisbezoek, maar die wezenlijke gesprekken van vroeger in de kroeg,

voerde ik als ouderling nooit. Ook het sfeertje van mannen onder elkaar vond ik vreselijk. Aan het einde van het seizoen gingen we niet naar een toneeluitvoering, maar karten.' Hij trekt een vies gezicht. 'Ik zou ook nooit naar zo'n mannenweekend van De Vierde Musketier gaan. Verschrikkelijk!'

Nooit cynisch

Vier jaar geleden werd bij Bakker darmkanker geconstateerd. Een zware tijd van behandelingen volgde. 'Mensen vroegen of ik boos op God was. Nee, ik was niet boos. Maar omdat ik me door de chemo's heel beroerd voelde, vond ik het op een gegeven moment niet erg als ik zou moeten sterven. Zo vrolijk was mijn leven niet.'

Hoe bleef je op de been?

'Van Eva Cassidy leerde ik te blijven geloven in goede dingen. Ze was nooit cynisch, ondanks haar ziekte. Het is bijzonder dat we allebei dezelfde ziekte hadden. Op een zeker moment wilde ik de jaren die nog voor me waren weggelegd zo zinvol mogelijk besteden. Zodra je je realiseert dat je tijd beperkt is, krijg je meer oog voor de waardevolle kleine dingen om je heen. Ik wilde alleen nog dingen doen waar mijn hart naar uitgaat. Ik ging minder lesgeven en richtte me op het schrijven van boeken en het maken van muziek in de kerk. Ook wilde ik minder ruzie maken. Mensen kunnen zich aan mij ergeren. Nu denk ik: waarom zou je het jezelf moeilijk maken? Ik wilde ooit een boek schrijven over hoe ik mijn

>> 'Ik dacht: het zal toch geen Bijbel zijn...' <<

opvoeding heb ervaren. Inmiddels denk ik: waarom zou ik dat doen? Wie is ermee geholpen? Vergelijkbaar met wat Carola zei: waarom zou je schoppen?'

Angstzweet

Hij vertelt over een zware operatie in 2014. De hele nacht ervoor zat hij rechtovereen in bed. Doodsbang voor wat zou komen. 'Ik had een vreselijke ziekte, misschien leefde ik nog maar twee jaar, misschien mislukte de operatie wel... Ik keek uit het raam. Buiten zag ik een heldere ster, ik denk Mars of Venus. Soms trok er een wolk voorbij, dan zag ik 'm even niet. Net als God: ik zag Hem niet, maar wist dat Hij er was. Rond een uur of vijf scrollde ik op mijn iPhone door mijn muzieklijst en vond ik Psalm 91, uitgevoerd door de band Sons of Korah. In mijn oordopjes hoorde ik:

*You will not fear the terror of the night,
For He shall send his angels concerning you,
to guard you wherever you may go.*

Toen werd ik helemaal rustig en was ik niet bang meer.' Bakker beschreef deze gebeurtenis ook in *Kampvuur*. Toen hij twee jaar later weer geopereerd moest worden, vroegen mensen hem: je gaat zeker weer Psalm 91 luisteren? Bakker: 'Dat wilde ik juist niet, dan zou het een kunstje worden. Maar er gebeurde wel iets bijzonders. De avond voor de operatie kakelden mijn zaalgenoten over televisiespelletjes. Ik wilde rust aan mijn hoofd en vertrok naar de koffieruimte. Daar viel mijn oog op een boek. Ik dacht: het zal toch geen Bijbel zijn... Ik durfde niet te kijken. Als het een Bijbel zou zijn, vond ik dat een teken van God. En zo niet, ook prima. Toen mijn theeglas leeg was, liep ik eraan toe. Het bleek een Liedboek. Hij viel open bij Psalm 8, de eerste psalm die ik op de lagere school leerde. Ook van andere liederen die ik al bladerend tegenkwam, hoorde ik de melodie in mijn hoofd. Je verzint het niet: muziek is de taal van mijn geloof en het enige boek in die ruimte was het Liedboek!'

Sjoerd Wielenga is freelance journalist.

>> Column

NIVEA

'Ik ga voor je bidden', zegt een man bij de tramhalte tegen Tobias. De dove Tobias reageert verbaasd. Waarom zou hij? De man dringt aan: 'Als je in God gelooft, zul je weer kunnen horen. Echt!' Droogjes vraagt Tobias met gebaren het e-mailadres van de man. 'Bid maar! Als ik morgen weer kan horen, mail ik je.' Deze openingsscène van de film *Doof kind* is even humoristisch als confronterend. In ieder geval voor een gelovige kijker zoals ik.

NIVEA, leerde ik twee jaar geleden in een training voor ouders van kinderen met autisme, Niet Invullen Voor Een Ander. Hoe makkelijk vul ik in voor mijn (vaak zwijgende) dochter. Helaas vormt ook de kerk geen uitzondering bij dit invullen voor de ander. Een collega van me, rolstoelgebruiker, kreeg in haar kerk regelmatig te horen: 'Ik zal voor je bidden.' Waarop zij verbouwereerd achterbleef: bidden? Waarvoor dan? Dat invullen voor de ander kan soms heel ver gaan. In landen waar het stigma rond handicaps nog groot is – bijvoorbeeld in West- en Oost-Afrika – worden handicaps vaak direct verbonden met zonde. Heb je een gehandicapt kind? Dan heb je vast iets heel fouts gedaan.

>> 'Als ik morgen weer kan horen, mail ik je' <<

In Nederlandse kerken zijn we deze fase voorbij. Maar het is goed onszelf een spiegel voor te laten houden, zoals mijn dove collega Ambrose Murangira onlangs deed tijdens de Justice Conference (in gebarentaal). Ambrose is adviseur voor Light for the World in Uganda. 'Zijn Nederlandse kerken bereid gehandicapte mensen te aanvaarden zoals ze zijn?' vroeg hij zich af. 'Zitten er mensen met beperkingen in de kerkenraden? Heeft u weleens een preek gehoord van een gehandicapte predikant?' Ambrose waarschuwde: 'Leg niet te veel nadruk op verhalen van genezing of demonen in het Nieuwe Testament. Ik ben geen theoloog, maar laten we nieuwe interpretaties van Bijbelverzen gebruiken die beter weerspiegelen dat ieder mens naar Gods beeld is gemaakt.' Ik geef zijn oproep graag door: welke theoloog pakt de handschoen op? En voor de niet-theologen zoals ik: laten we ons oefenen in NIVEA.

Dicky Nieuwenhuis is directeur van ontwikkelingsorganisatie Light for the world.

We hebben je hart nodig

Jongeren hebben gemeenteleden nodig die zich geïnspireerd weten en vol zijn van Gods liefde en nabijheid. Die Hem willen zoeken en zich door zijn Geest laten vinden en vullen. Jongeren hebben ons hart nodig!

tekst **Anko Oussoren**

Agenda

- 28-31 december: HGJB Kerstconferentie 2018. Meer info: www.kerstconferentie.com.
- 18-19 januari: Jeugdleadersconferentie 2019. Meer info: www.jeugdleadersconferentie.nl.
- 20-27 januari: PrayerNight & Week van Gebed. Meer info: www.missienederland.nl/organiserenbijeenvolgen-2019.
- Voorjaar 2019: *To get there young*, trainingstour over het jeugdwerk voor de 3G-kerken. 31 januari in Assen, 7 februari in Haarlem, 7 maart in Ede en 21 maart in Goes. Meer info: www.praktijkcentrum.org/3g-trainingstour.

'Je ziet ons lachen, muziek maken, spelen, vechten, praten, liegen, pijn hebben en huilen. Je ziet ons in het park, in scholen en in kerken. Wij zijn jullie kinderen. Kerken en gezinnen verliezen langzaam maar zeker de invloed op ons, omdat iedereen altijd maar druk, druk, druk is. Maar van wie krijgen we dan de boodschap van Gods liefde te horen? Het wordt tijd om de komende tien jaar de schijnwerker op de kinderen en de jeugd te richten. We zitten niet te wachten op weer een nieuw programma, op nog meer evenementen. We hebben een kerk nodig die om ons geeft en voor ons zorgt. Een kerk die ons helpt te groeien in ons geloof en waar we deel mogen zijn van Gods familie. Wij zijn de kerk van vandaag en de kerk van de toekomst. Maar je loopt het risico om ons kwijt te raken. Heb je er alles voor over om ons te bereiken? Over tien jaar ben ik 18. Heb jij dan het verschil gemaakt?' Zomaar wat zinnen uit een video die gemaakt werd voor één van de conferenties van Rondom het Kind. Nog even en we zijn tien jaar verder; is er dan verschil gemaakt? Heb jij dan het verschil gemaakt?

Relaties

Ik weet nog goed dat de video indruk op

mij maakte toen ik hem voor het eerst zag. Het deed mij terugdenken aan het moment waarop ik zelf gegrepen werd om actief te worden in de kerk, alweer bijna twintig jaar geleden. Ik was boos, verdrietig en teleurgesteld in de kerk. Ik had een gemeente nodig die om mij gaf. Gemeenteleden die mij zouden helpen om te groeien in geloof, maar het voelde alsof ik er niet bij hoorde. Toen ik mijn frustratie uitte, werd dat opgepikt door een jeugdleader. Hij nodigde mij en mijn vrienden op een avond uit bij hem thuis. Die avond zorgde voor een omkeer in mijn leven en er volgden nog meer avonden.

Ik werd daar voor mijn gevoel voor het eerst gezien in de kerk. Er werd mij op het hart gedrukt dat ik nodig ben in Gods koninkrijk. Deze jeugdleader benadrukte mijn eigen verantwoordelijkheid en gaf mij ook verantwoordelijkheid. Hij liet mij zien dat je in de kerk niet alleen maar consumeert,

>> 'Heb je er alles voor over om ons te bereiken?' <<

>> In dat drukke leven proberen we het geloof door te geven <<

leen is. We kunnen niet zonder verbondenheid met andere mensen. Als dat in het paradijs al zo was, dan nu helemaal. We hebben de ander nodig om Gods liefde te kunnen zien. Jongeren hebben gemeentelieden nodig met een hart vol liefde.

Anko Oussoren is adviseur bij het Praktijkcentrum. Met bijdragen van Paul Smit en Martine Versteeg (jeugdwerkadviseurs bij het NGK Jeugdwerk).

maar dat kerk-zijn draait om relaties waarin je zelf aanwezig bent. Het gaat er niet om welke activiteiten er zijn, je hoeft niet alles te weten of je geloof perfect onder woorden te kunnen brengen, maar het draait om relaties. Hij liet mij dat zien doordat hij zelf heel open en kwetsbaar was.

Woorden

Uiteindelijk liet hij mij merken dat hij mijn 'hart' nodig had. In een remake van de eerste video werd dit ook de slotzin: 'We hebben je hart nodig.' Ten diepste gaat het erom dat je in je hart wordt geraakt en dat je daarvan iets laat zien in je relaties. En zit daar niet onze diepste pijn, maar ook ons diepste verlangen?

'We hebben je hart nodig' is het thema van de komende jeugdleidersconferentie. Daar willen we ons er weer van bewust worden dat we ons hart mogen laten vullen met Gods liefde en dat we in de verstoorde relaties waarin we leven iets mogen laten zien van die liefde.

Ons leven is vaak zo vol en druk. We worden voortdurend afgeleid. Veel doen we op de automatische piloot. Soms voelt het alsof we gevangen zitten in structuren. En in dat drukke leven proberen we het geloof door te geven aan jongeren. Ten diepste weten we dat we dat helemaal niet kun-

nen. Voor het doorgeven van het geloof gebruiken we meestal taal, woorden. We proberen vooral met jongeren in gesprek te zijn. We proberen het geloof aannemelijk te maken. We proberen hen te helpen om het leven te begrijpen. Vaak lukt het echter niet om jongeren te overtuigen. Zou het kunnen zijn dat onze taal juist voor meer afstand zorgt?

Paradijs

Er lijkt vandaag weinig aandacht te zijn voor wat we wel zelf kunnen. We zijn er in de kerk op gericht dat jongeren een persoonlijke relatie met God krijgen, zonder dat we hen tegelijk verbinden aan de gemeenschap. Uiteraard kan God jongeren individueel raken, maar wij en onze jongeren zijn geen losse individuen. We leven in relaties. Wat mij twintig jaar geleden raakte en in beweging zette, was de ervaring dat ik onderdeel was van een gemeenschap. Geen passieve ontvanger, zelfs geen vrijwilliger, maar onderdeel van een gemeenschap waarin ik nodig was. Ik ben er stellig van overtuigd dat jongeren meer moeten ervaren wat het betekent om onderdeel te zijn van een geloofsgemeenschap. Daar moeten we op focussen.

Zelfs in het paradijs kwam de mens tot de ontdekking dat het niet goed is dat hij al-

Media/tips

- Voor dit artikel is gebruikgemaakt van het artikel 'Why "Passing on the Faith" Fails Our Kids'. Een link naar dit artikel is te vinden op www.onderwegonline.nl/?p=13196.
- Op deze pagina staan ook de links naar de originele video 'Next Generation' en de remake 'We hebben je hart nodig'.
- Als je naar de jeugdleidersconferentie wilt, schrijf je dan in voor 22 december. Je ontvangt dan vroegboekorting. Inschrijven kan via www.jeugdleidersconferentie.nl/kosten.

Van sloop naar hoop

In de stad heeft de kerk toekomst

Wereldwijd groeien de steden en krimpt het platteland. Hoe reageer je als kerken op deze verandering? Omgaan met verandering is niet altijd eenvoudig. Zeker niet als de christelijke minderheid zich bevindt in een grote zee met seculiere, islamitische en hindoestaanse stromingen.

tekst en beeld **David van Keulen**

Jezus geeft ons de opdracht te bouwen aan het koninkrijk van God. Hoe doe je dat als je kerk bent in een (middel)grote stad als Almelo, Breda, Emmen, 's-Hertogenbosch of Venlo? Dit verhaal gaat over de kerken in de steden en niet die op het platteland; die vragen om andere oplossingen. Ik benoem drie trends waardoor we meer kunnen begrijpen van de toekomst van de kerk in de stad.

Trend 1: stevige groei

Een gemiddelde Europese stad van een half miljoen inwoners krijgt er jaarlijks vijfduizend inwoners bij. We hebben het economische tij mee, dat stimuleert en versnelt de groei. Maar ook als er over enige tijd weer een nieuwe recessie komt, zullen de steden ten opzichte van het platteland blijven groeien. Het Planbureau voor de Leefomgeving geeft drie

redenen voor deze groei:

- *Spons*: woningen worden gesplitst of mensen gaan met kennissen samenwonen in één woning. Hierdoor wordt de ruimte efficiënter gebruikt en blijft het redelijk betaalbaar om te wonen in de buurt van werk of studie.
- *Magneet*: twintigers en dertigers willen graag in de stad wonen. Ze werken er aan hun persoonlijke ontwikkeling door te studeren of carrière te maken. Ook het rijke culturele leven en de grote diversiteit aan horeca zijn redenen om in de stad te willen wonen.
- *Roltrap*: migranten stappen als 'kansarme bewoner' in op de onderste tree en kunnen door taalles, opleidingen, werk en wooncarrière na vijftien jaar bij de bovenste tree afstappen. Bovendien vinden veel migranten in de stad aansluiting bij een eigen culturele groep.

Trend 2: supersegregatie

In Nederland is een bijzondere ontwikkeling gaande. De drie grote steden (Amsterdam, Den Haag en Rotterdam) zijn zich cultureel aan het loskoppelen van de rest van Nederland. Niet alleen groeien ze harder, de diversiteit in deze steden wordt groter en de segregatie in de steden neemt toe. Uit recent onderzoek van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid blijkt dat in de drie grote steden bijna tweehonderd nationaliteiten wonen. Nu is ruim 50 procent van biculturele afkomst en dat zal in 2040 65 procent zijn. De 'allochtone middenklasse' vormt straks de ruggengraat van deze drie beeldbepalende steden.

De blanke, christelijke (overwegend op de Biblebelt georiënteerde) middenklasse zal een minderheid vormen in deze steden. Wel kansrijk zijn de mi-

granten- en de internationale kerken. Migrantenkerken vormen een potpourri aan kleine en middelgrote gemeenschappen. Een stad als Den Haag telt al snel honderdvijftig van deze gemeenschappen, sommige met vijftien leden, andere met honderdvijftig. Leiderschap en organisatie zijn kwetsbaar, doordat deze kerken veelal geen deel uitmaken van een groter verband.

De internationale kerken planten nieuwe filialen in de steden – alsof er een nieuwe Starbucksvestiging wordt geopend. Het leiderschap is vaak sterk en de kerken groeien (deels door *recycling of the saints*) vaak snel uit tot 250 á 500 leden.

Trend 3: samen alleen

De behoefte aan een huis met een tuin blijft voor veel Nederlanders onverminderd groot. Vooral de middelgrote steden groeien hierdoor snel, vaak met nieuwe jarenachtigwoningen, een versteende vorm van het verlangen naar gezelligheid en geborgenheid uit de tijd dat de kerk nog dominant was. Achter deze façade hebben de bewoners weinig meer met de kerk. Dat blijkt ook wel: de meeste nieuwbouwwijken hebben alleen nog sobere vieringsplekken. Zichtbare kerken zijn een uitzondering, zoals Het Kruispunt in de Amersfoortse wijk Vathorst. In de grote steden is nog een andere ontwikkeling gaande. Er worden grote binnenstedelijke projecten gerealiseerd; het gaat daarbij om bouwhoogten van 70 tot 215 meter. Wolkenkrabbers domineren de skyline van onze steden, niet meer de kerktorens. Voorbeelden zijn Haven-Stad in Amsterdam, waar 50.000 woningen worden gebouwd, en CID/Binckhorst in Den Haag, met 25.000 woningen. De doelgroepen voor deze woningen zijn studenten, starters op de woningmarkt, 55-plussers van wie de kinderen de deur uit zijn, sociale huurders en expats die werken bij internationale bedrijven en instellingen. Kortom: vooral één- en tweepersoonshuishoudens. Bijna 80 procent van alle nieuwbouwwoningen zijn appar-

Wolkenkrabbers domineren de skyline van onze steden, niet meer de kerktorens (beeld van Den Haag).

tementen, waarvan veel huurwoningen. Mensen zullen er enkele jaren wonen en dan weer verhuizen, de binding met de buurt blijft minimaal.

Zingeving

De Nederlandse kerken (van GKv, via PKN tot traditioneel-evangelisch) zijn enigszins voorbereid op deze trends. Met bijvoorbeeld Pioniersplekken, Urban Mission en NL-Zoekt-trajecten worden op kleine schaal succesvolle gemeenschappen gevormd. Deze groepen zijn echter kwetsbaar: de doorstroming van leden/deelnemers is groot en de financiële stabiliteit is zwak. Zou het nog anders kunnen?

De migranten- en internationale kerken kunnen de rol van de Nederlandse kerken voor een deel overnemen. Echter, de organisatie van deze kerken is zwak of de binding met de stad laag. De traditionele kerken zullen hoe dan ook een rol houden, al staat ook die onder druk. Veel christenen met kinderen verlaten de stad en kiezen voor een rustige plek tussen gelijkgestemden. Waarbij je je kunt afvragen of dat wel de opdracht is die

Jezus ons geeft. Hij ging immers juist naar de moeilijke plekken.

De migrantenkerken hebben behoefte aan steun en concrete hulp, de internationale kerken hebben een netwerk nodig. De traditionele kerken kunnen vernieuwen door te leren van de migranten- en internationale kerken. De toekomst van de stadskerken is hoopvol: er is altijd vraag naar zingeving. De uitdaging is om dit anders te organiseren en financieren dan nu gebeurt. De kloof in de steden wordt groter, de spanning tussen de uitersten neemt toe. Sterke, levensvatbare kerken kunnen daarop inspelen: het is de hoopvolle opdracht die Jezus ons geeft. De toekomstige stadskerken zullen een mix zijn van megakerken met krachtige en visueel mooi vormgeven kerkdiensten, via bruisende kerken van 250 leden, tot de intimiteit van kleine gemeenschappen aan huis, met de muntthee op tafel.

David van Keulen is urban strateeg en afdelingshoofd mobiliteit bij de gemeente Den Haag.

Geef meisjes met
een handicap een
toekomst!

Zalelem werd vanwege haar handicap buitengesloten door de gemeenschap en mocht niet naar school. Met uw hulp kunnen wij ervoor zorgen dat zij naar school kan en in een veilige omgeving kan opgroeien.

Geef op IBAN: **NL10 INGB 0000 0001 31**

Het geheim van Jezus verandert alles

Reinier Sonneveld

Het vergeten evangelie

“Briljant! Eindelijk een boek dat duidelijk maakt waarom wij verlossing nodig hebben en in welke zin Jezus Christus onze verlosser is.” prof. Erik Borgman, Tilburg University

“De laatste tijd verdiep ik mijzelf ook in de theologie van ‘Christus victor’, mede aangespoord door Tom Wright. Er is moeilijk eenduidige grip op te krijgen, en in alle eerlijkheid: de samenvatting die Sonneveld ervan geeft is de beste die ik tot nu toe heb gelezen.”

Andries Knevel, Evangelische Omroep

“Dit boek is Reinier Sonneveld op zijn best: creatief, kritisch, herkenbaar, persoonlijk en gedreven door het evangelie.” prof. Henk Bakker, Vrije Universiteit Amsterdam

“Jezus is als een lont. Net als je denkt dat hij verdwenen is, begint het vuurwerk.” Dit is een typerende zin uit dit nieuwste boek van Reinier Sonneveld. In *Het vergeten evangelie* zoekt hij op zijn bekende grondige én toegankelijke manier naar de betekenis van het Bijbelse begrip evangelie. Wat bedoelde Jezus toen hij zei dat hij Gods rijk kwam stichten? Wat bedoelden zijn leerlingen hiermee? Hoe kan zoiets gruwelijks als een kruisiging de wereld redden? Gaandeweg ontwikkelt Sonneveld een vernieuwende visie voor hedendaagse gelovigen, die diep wortelt in de Bijbel en aansluit bij het denken van de vroegste christelijke denkers.

Vorig jaar verscheen van Reinier *Gids voor de laatste dagen*, waarin hij laat zien hoe de hedendaagse technologie zich ontwikkelt en in welke richting onze cultuur zich beweegt. Verhalen uit de Bijbel blijken verrassend actueel. (192 p. – €15,95)

Buijten & Schipperheijn Motief

Het vergeten evangelie – 288 p. – geïllustreerd
€19,90 – www.buijten-motief.nl – in de boekhandel